

IZVJEŠTAJ

četvrte glavne skupštine „Bihaća“, hrvatskog društva za iztraživanje domaće povjesti, držane u Spljetu, u dvorani općinskog doma, dne 30. prosinca 1897.

Dnevni red: I. Izvještaj upraviteljstva o dosadašnjem društvenom radu. II. Izvještaj strukovnog odbora o znanstvenom društvenom radu. III. Izvještaj blagajnika o ekonomičnom stanju društva. IV. Izbor odstupajućih upravitelja. V. Slučajni predlozi.

Pošto je prema zahtjevima društvenoga pravilnika zakonit broj članova prisutan, predsjednik Msgr. Fr. Bulić otvara sjednicu, te pozivlje g. P. Ergovca, da vodi zapisnik.

Predsjednik predlaže, da se odobri bez čitanja zapisnik III. glavne skupštine, jer je bio tiskan i razdijeljen među članove. (Prima se).

I. Izvještaj uprave o dosadanjem društvenom radu.

Predsjednik Msgr. Bulić izreče slijedeću besjedu:

Štovana gospodo! Slavna skupštino!

Ovo je četvrti put, da se sastajete, da vas uprava izvjesti o stanju i radu našega društva kroz god. 1897., koje, hvala Bogu, uz vašu rodoljubnu požrtvovnost, uz priznanje i pripomoć domaćih vlasti i samoga visokoga ministarstva, uz rad strukovnog odbora, tiho i skromno, ali temeljito napreduje i radi, a financijalne mu se prilike sve to bolje razvijaju.

O društvenom radu imam čast izvjestiti, da je uprava ove godine svoj rad usredotočila, da dovrši započete iskopine u Klobučcu na Mirima u kaštelskom polju. Pri iskapanju i ove je godine općinsko upraviteljstvo K. Novoga pripomoglo prenašanjem vadenog materijala, što je bilo na veliku olakšicu društvu, te smo sada dvostruko zahvalni slavnoj općini i njezinom načelniku, a našem potpredsjedniku g. Šimetinu, a i susretljivosti g. Stj. Vuletina, što je dozvolio, da se preko njegova posjeda prelazi, te što je darovao nekoliko starih predmeta društvu. Društvo im ovijem izriče svoju najtopliju zahvalnost Potpunim pravom možemo reći, da je ovogodišnjim iskapanjem trogodišnji rad na ovoj točki bio okrunjen baš liepim uspjehom. Otkriće ove godine potvrđuje, kako dokazuje strukovni odbor, da su klobučke ruševine dio onoga krunskoga dvora

(curtis, villa regalis), koji je bio središtem posjeda hrvatskih vladara od Solina do Bihaća, što no se je već polovicom X. vijeka po svjedočanstvu Konstantina Porfirogeneta brojio među utvrđene gradove pokrštene Hrvatske. Sada nam je poznat čitav odio dvora točno u svim potankostima, tako da se prvobitno opredjeljenje pojedinih česti može ustanoviti. O tome će potanje izvjestiti strukovni odbor. Ali i van opsega otkritoga odjela krunskoga dvora otkrilo se je ostanaka zgrada domaćeg gospodarskog obrta, te je izvjesno, da se vladarski dvor protezao još dalje na sjever i istok, tako da je doslije otkopani dio samo čest cijele skupine zgrada. I o tomu pripuštam dalju riječ strukovnom odboru. Ovo je prvi spomenik ove vrste u opsegu negdašnje hrvatske kraljevine, a ni u drugim kulturnim zemljama nije naći potpuna uzorka krunskoga dvora tako sačuvana u cjelini i potankostima.

Dužnost nam je, da ovako važan spomenik sačuvamo onako, kako smo ga otkrili, u jednu ruku stoga, što je spomenik sam znamenit sa znanstvenoga gledišta, a u drugu, što stoji u savezu sa drugim skupinama zgrada, koje će se u buduće otkrivati. U tom će smislu strukovni odbor, pošto je ovo pitanje svestrano uzeo u pretresivanje, podastrijeti slavnoj skupštini obrazložen predlog. Tim će podjedno biti i riješeno pitanje o otkupu zemljišta, na koje je III. glavna skupština upravu ovlastila bila.

Čast mi je priopćiti otkriće, koje se usko tiče našega društva, a još se tješnije odnosi na naše istraživanje u kaštelskom polju. Pozuata je predaja, da je jedan dio dekorativnih česti lijepog portala trogirске stolne crkve donešen iz ruševina bihaćkoga polja i da je već strukovni odbor istaknuo nagadanje, da dva mala stupića, umetnuta u portal, potječu baš iz ruševina krunskoga dvora na Mirima. Gospodin Ćiril Iveković, namjesnički arhitekt i naš član, priopćio je strukovnomu odboru, da je u pročelju trogirске stolne crkve našao više ulomaka od tih stupića, izrađenih u polureliefu, upotrebljenih kao prosto gradivo, te obećao, da će u svoje vrijeme društvu

dostaviti izvještaj o istomu otkriću i o savezu sa spomenicima, otkritim u Bihaću. On dapače ne isključuje veliku vjerojatnost, da se stupići u Trogiru i po izradbi i po dobu slažu sa arhitektonskim dekorativnim ulomcima, već otkritim u krunskom dvoru klobučkom, osobito sa nadvratnikom, koji je bio objelodanjen već u II. izvještaju na tabl. II. 2, a bilo o njemu govora u III. izvještaju str. 15.

Glede književnog rada osim već upućenih arhivalnih istraživača spomenuti nam je, da je uprava svoj III. izvještaj ustupila na objelodanjenje „Vjesniku hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu“, te su ga u posebnom otisku članovi već primili. Cijela oprema najljepše odgovara znanstvenim zahtjevima. Društvo pak, izim što je na korist materijalnoj, postiglo je, da društveni rad prodiere u šire krugove i da je činom postignut najljepši sporazumak sa arheološkim društvom u Zagrebu. Gosp. Josip Wittasek pako, vlasnik tiskare C. Albrechta u Zagrebu, darovao je našem društvu papir, separatnu štampu i broširanje od 300 otisaka III. izvještaja. Upraviteljstvo mu je već zahvalilo, a budi mu i ovdje izrečena najtoplija zahvalnost.

Glavni je izvjestitelj strukovnog odbora započeo istraživanje o našim umjetnim i povjesnim spomenicima u Mlecima, te je već upravi podastrio opširan izvještaj o hrvatskim spomenicima u ovom gradu. Uprava će se pobrinuti, da taj izvještaj bude objelodanjen bez troška sa strane društva, ali ipak tako, da društvenim članovima nabava eventualno bude olakoćena. Dakako da će se u tomu u osobiti obzir uzeti starohrvatski spomenici, kao n. pr. krstionica župana Višeslava, spljetski brevir od g. 1291 i narodna hrvatska crkva sv. Jurja i Trifuna „degli Schiavoni“. Strukovni se odbor uz to pobrinuo, da se ostanci krunskog dvora u Klobučcu istraže sa arhitektonskog gledišta, da otkriće bude proučeno i s toga gledišta. Radostan sam, što ćete, štovana gospodo, već danas čuti majstorski izvještaj namjesničkog arhitekta gosp. Ćirila Ivekovića, koji je po mojem skromnom mnijenju prvi pojav u našoj znanstvenoj literaturi, te zaslužuje najveće uvaženje. Tako je našem društvu pristupila u kolo istraživača najkompetentnija strukovnjačka sila, te smo zahvalni veleuč. gosp. arhitektu Ivekoviću, što nas je svojom pripomoći počastio.

Kako s početka rekoh, naše se društvo nalazi u povoljnim financijskim prilikama, kako će

to gospoda članovi najbolje razabrati iz izvještaja blagajnikova. Dok ne budemo baš na dobru temelju glede ekonomije, ne ćemo poduzimati nikakvih velikih poduzeća, ni baciti se u nedogledna istraživanja. Članovi imaju povjerenja, te prilično uplaćuju, vlasti nas podupiru, a tako društvo napreduje.

Visoko ministarstvo za bogoštovlje i nastavu podijelilo je društvu ove god. 1897. potporu od 500 for., a obećalo istu svotu za godine 1898. i 1899. Visoki zemaljski dalmatinski odbor podijelio potporu od for. 200, hrvatska vlada for. 100, a slavni magistrat grada Zagreba for. 200. Općine spljetska i imoska upisaše se kao članovi utemeljitelji svotom od for. 25, a općina je hvarska darovala iznos od for. 10. Svim ovim vlastima upraviteljstvo je izrazilo svoju zahvalnost ali je pristojno, da i skupština to isto učini, te vas s toga pozivljem, da to posvjedočite dignuvši se.

Ove godine naše je društvo izgubilo tri člana utemeljitelja, naime: Dragutina Neureitera u Pragu, dr. Josipa Benevola u Novome, Don Lovru Milovića, župnika u Trilju i člana godišnjega učiteljicu Mariju Borošić u Hrvatskoj. Pozivljem vas gospodo, da im ustavši uskliknemo „Slava!“

II. Izvještaj strukovnog odbora o znanstvenom društvenom radu.

1. Gosp. tehnički odbornik čita svoj izvještaj o iskopinama.

Dnevnik iskapanja društva „Bihaća“ kod sv. Petra od Klobučca, od 23. kolovoza do 11. rujna 1897., nadziranih od Pavla Ergovca.

Dne 23. kolovoza t. g., naše je društvo nastavilo otkapanje starodrevnih hrvatskih spomenika, započeto i nastavljeno minulih dviju godina kod sv. Petra od Klobučca u Kaštelanskom polju.¹

Pošto već god. 1896. bijahu pročišćeni odjeli zgrade, označeni brojevima IX., IX¹, X. i X.¹, ove se je godine ograničilo na potpuno iskapanje odjela, označenih brojevima: XI, XII, XIII i XIV. Ponajprije se je društvenom potporom prevezao sav prošle godine preostali materijal na nasip nove obale Novske. Kašnje se je nastavila radnja u XI. odjelu, gdje se je otkrio zid, G² G³ smjerom istočno-zapadnim, dug 3-60 m., debeo 0-45 m., porušen skoro do temelja; udaljen od gornjih sučelice položenih vrata i 5-00 m. Taj je zid lane bio nevidljiv, pošto je bio tada još zasut velikom gomilom kamenja; pravilnost njegove izradbe odaje, da je

¹ Sr. nacrtu u prijaznijim izvještajima.

pripadao porušenim zidovima, kojih temelje otkopavamo. Ove je godine prebran posve i XII. odio, gdje se je našao i ulomak grčkog natpisa iz prastarog doba prije Krista, novi dokaz grčkih kolonija u starom Sicum-u¹ Ovdje je ponovno otkrit skup raskopanog mozaika iste vrste kao lanjski.

Za tim je ogoljen sjeverni dio odjela X. do visine opstojećih zidova, te pošto bijaše prebrana i prekopana sva unutarlost, iznešen je sav materijal na obližnju ledinu. Da se postigne postavljani cilj, otkopale su se u odjelu XIV. naslage svakovrsnog materijala: kupovi krupnijeg kamenja gomile sitnijeg, građevnih ulomaka itd. Kao i u gore opisanim odjelima zgrade, također i u ovome uz mnogo staro četverouglasto kamenje, ulomke pragova, stupova, itd., naišlo se na zid F³ F⁴, udaljen od sjevernog vanjskog 8.50 m., u pravcu od istoka prema zapadu. Taj je zid dug 7.10 m., debeo 0.50 m., a visok nad razom zemlje 0.50 m.

Dio sjevernog pročelnog zida, od C¹ do C², bio je također do najposljednjeg doba zasut gomilom kamenja, a sada je otkopan i vidljiv, te odaje veličinu negda opstojavšeg „klobučkog dvora“, sa sjevernim pročeljem, dugim kakovih 28 met.

Do istočnog vanjskog zida odjelâ: XI i XII, izvana pod gomilom, koja zapremaše kakovih 50 m² površine, nađen je ostanak zida S¹ istosmjern sa gore spomenutim, udaljen od istog 0.90 m., debeo 0.45 m., visok nad zemljom 0.20 m. Da li taj zidić i dalje prema sjeveru slijedi, ne može se sigurno ustvrditi, pošto se nad njim nahodi tarac debeo 0.20 m., a visok nad površinom ledine Vuletin 0.60 m. Nad ovim taracom nahodi se polovina ploče vinskog tijeska, udaljena od zida D D¹, 5.05 m.; promjer ove kamene ploče jest 1.68 m., debljina 0.32 m., okružni obrub mjeri 0.13 m., širina kanalića je 0.07 m., a dubina istog 0.10 m. Luknja, gdje istjecaaše tekućina, obraćena je prema sjeveru; ona luknja je široka pri vrhu 0.04 m., pri dnu 0.12. Kod ove je ploče najzanimljivije oblik i smjer vijugastih kanalića, koji od središta teku prema glavnom okružnom kanalu. Ovi su kanalići bez dvojbe oklesani, da vino može brže otjecati. Iz toga postaje vjerojatno, da je uz odjele XI i XII na istoku opstojala dosad nepoznata gospodarska zgrada.

Tim se dovršilo na zemljištu baštinikâ pok. Stjepana Katalinića, otkapanje glavnog dijela hr-

vatskog vladarskog dvora. Kako se je već prošle godine predvidalo i slavnoj skupštini priopćilo bilo, ovog se ljeta otkriše u istinu važni ostanci i starinski predmeti u neposrednoj blizini Klobučca. Sinovi Stjepana Vuletina 50 m. na sjevero-istok od našeg gore opisanog dvora krčeći 1.00 m. pod površinom vlastitu zemlju, otkopaše 4 groba. Od ovih bijahu 2 velika presvodena, a 2 mala jednostavna, svi položeni od sjevera k jugu. U većima bijahu kosturi odrasle čeljadi, u manjima pako dječaka. Unutar nadoše starih novaca, kojima je rda izbrisala sve oznake. Uz ove grobove nadoše i 2 starinske željezne motike, čudnovata oblika. Isti Vuletini krčeći dalje prema jugu ovih grobova, na istok od Klobučca kakovih 40 m. otkriše temelje zida smjerom istočno-zapadnim u duljini od 18 m., odakle se pravokutno zakretaše prema jugu, tako sa istočne, kako sa zapadne strane kojih 10 m. Sa južne strane ne nadoše četvrti zid, kako je bilo za željeti, da se upotpuni oblik ove zgrade. Skoro u središtu ovih temelja opstojaše velika gomila raznovrsnog kamenja, a kad ovo razčistiše do nivoa krčevine, nadoše pod istim u suho-zidu kamenitu ploču, koja je po poznijoj udesbi služila u gospodarske svrhe, t. j. za ploču turnja od vina, a prvobitna namjena iste bijaše, da služi kao poklopac rimskog groba. Na njoj je bio basrelief i sada otklesan napis. Lice ove ploče mjeri 1 m². U gore spomenutoj gomili nadoše također i jedno kolo maslinskog žrnja u promjeru 0.87 m., debelo 0.25 m., poput lane u vladarskom dvoru nadenoga.

Prema jugo-zapadu od ovih ruševina prošle godine su otkriti ostanci četvorinaste kućice, građene u suho-zid, sa takovom nutarnjom raspored-bom, da je jedino mogla biti stajom domaće životinje.

Također na „Miru“ Ivana Milostića rečenog Banovac, do 50 m. sjevero-zapadno od krunskoga dvora, našlo se je prigodom prvog krčenja starinskih grobova, a južno-istočno od naših glavnih iskopina, udaljeno od klobučkog dvora do 200 metara, a na zemljištu braće Mirić prigodom prvog krčenja nadoše se komadi olovne vodovodne cijevi; dokaz, da je tu nekoč i vodovod opstojao.

Radilo se je ukupno 15 dana sa ukupno 131 radnikom, a preveženo je kamenja društvenim troškom do 50.0 m³.

Gosp. P. Ergovac čita izvještaj glavnog iz-jestitelja strukovnog odbora prof. Dra L. Jelića.

¹ Sr. Bull. dalm. XX. (1897.), str. 187.

Slavna skupštino!

Pošto se ovogodišnjim iskopavanjem postiglo, da je zgrada, što ju u Mirima otkopavamo, tako pročišćena, te nam pruža potpunu cjelinu, strukovni je odbor zamolio veleučenog g. Ć. Ivekovića, namjesničkoga arhitekta, da bi zgradu pregledao s graditeljsko-povjesnog gledišta. Veleučeni se je gospodin najvećom susretljivošću odazvao našoj molbi, te dostavio slijedeću studiju, popraćenu majstorskim slikama uz uspjeti pokušaj obnobljenja krunskoga dvora.

A) Izvještaj veleučenoga g. Ć. Ivekovića o krunskom dvoru u Klobučcu.

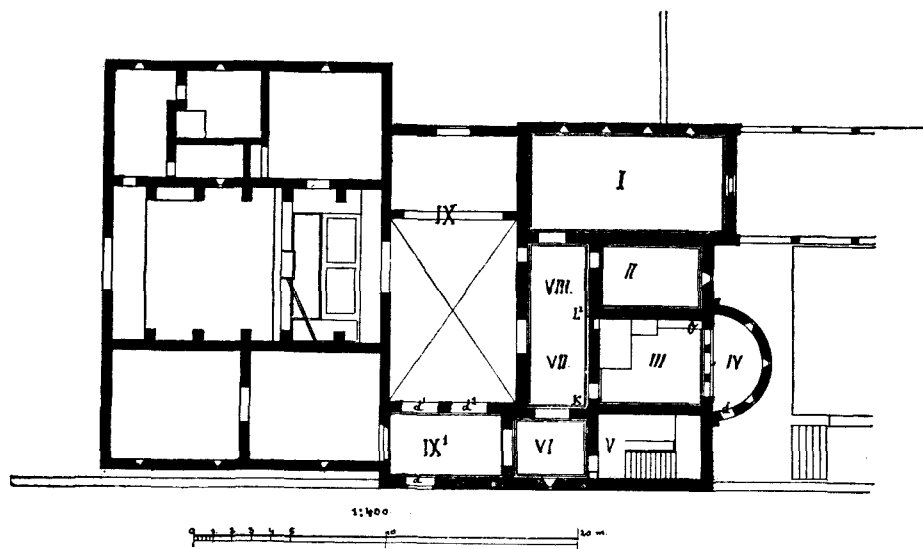
Slavni odbore! Odazivljuć se želji Vašega društva, baš mi je milo, što je meni povjereua

Opći oblik dvora.

Dosele otkriti dio zgrade predstavlja, što se tlorisa tiče, u sebi savršenu cjelinu, koja se dijeli na dva odjela.

Pročelje je bilo na zapadnoj strani, a glavni ulaz stoji točno u sredini (IX¹). Dočim se predvraće ima još otkriti, glavna su vrata *d* vodila u predvorje prema istoku sa dva velika otvora *d*¹ *d*². Ti su otvori bili zidani krasno tesanim velikim bijelim balvanima, od kojih se na jednom opaža uklesana spona. Solidnost perimetralnih zidova ovoga predvorja daje zaključiti, da su morali nositi barem još jedan pod.

Predvorju na istok otvara se veliki prostor (IX), dug 17·50 m., a 8·35 m. širok, dakle povr-

Sl. 107. Tloris prizemlja krunskog dvora u Klobučcu. (Restauracija arhitekta Ć. Ivekovića.)

časna zadaća, da ispitam sretno otkriće u kaštelskom polju, koje je zaista velika stečevina na povjesno-kulturnom polju. Da je klobučka zgrada, što ju društvo „Bihać“ otkopava, doista krunski dvor iz starijeg sredovječnog doba, kako je to već usuprot protivne predaje, koja je gojevala za samostan sv. Petra pronicavo uvidio glavni izjavitelj (sr. III. izvještaj „Bihaća“ Vjesnik n. s. II. str. 50 i dalje), o tom me je osvjedočio pogled samih ruševina i uvid gradiva, podastrtog mi od toga slavnoga odbora, osobito izvještaj g. Ergovca i profesora Jelića. Meni se je po tom ograničiti samo na onaj dio, koji još nije iscrpivo obraden bio, te pošto ruševine pružaju dovoljno pozitivnih podataka, pokušati restauraciju čitavog zdanja.

šine 146·12 m²., koji po svojoj veličini daje zaključiti, da je bio otvoreno dvorište.

Predvorje i dvorište dijele ovaj skup u dva odjela, od kojih je sjeverni, kao što je već potanje opisano bilo (sr. Izvještaj III. skupšine „Bihaća“; Vjesnik n. s. str. 143. i dalje), rabio u gospodarske svrhe, dočim je južni služio za obitavanje. Obadva su dijela zgrade općila sa predvorjem i dvorištem sa više otvora. Sjeverni odjel, t. j. gospodarsvena zgrada, bio je samo prizeman, dočim južni dio bijaše na jedan pod, kako to dokazuje debljina zidova. Zidovi južnog odjela su 0·80 m. debeli, dočim debljina zidova sjevernog odjela iznosi samo 0·60 m.

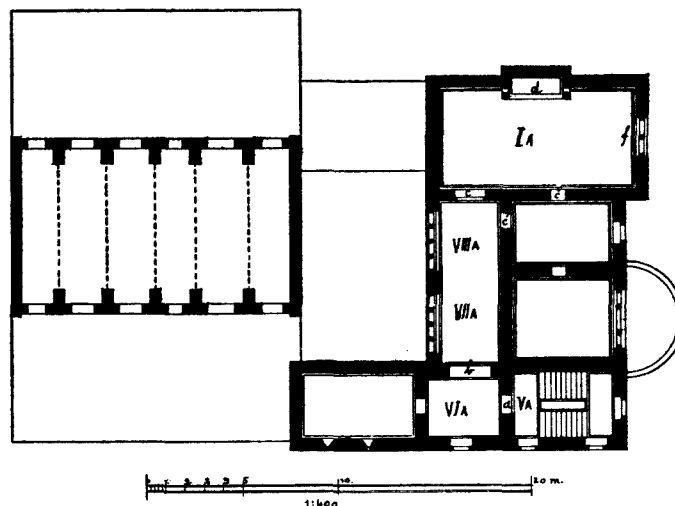
Po ovim podacima već je općeniti oblik zgrade jasan, tako da obnova ne pruža nikakvih poteškoća. (Sl. 107—109.)

Prizemlje južnoga odjela (sl. 107.)

Dočim su nam oblik i opredjeljenje sjevernog odjela u opće, kao što i pojedinih mu prostorija više ili manje izvjesno poznati, nije tako sa južnim odjelom, koji moramo nešto potanje ispitati. Južni odjel sadržavao je šest velikih prostorija u prizemlju, od kojih nekima već možemo označiti prvobitno opredjeljenje ili po položaju ili po ostancima. Veliko predsoblje (VI, VII i VIII) teče usporedno sa dvorištem i predvorjem, te sastoji od dva nejednaka dijela. Manji dio (VI) stražarnica, općaje sa predvorjem (IX') predsobljem (VII, VIII) i stubištem (V), tako da je stražar istodobno imao pred očima predvorje (X') i uzlaz na prvi pod (V). Predsoblje je zaglavlj-

ključuje, da su bile uzidane (sl. 111.). Praonice su bile sastavljene tako, da ih je rastavljao 0.23 met. širok predjelak; na svakom predjelku je kvadratna udubina a , b od 0.19 m², za pričvršćenje stupića, na kojima je počivala polica. Ove su praonice služile za pranje kuhinjskoga posuđa.

Apsida na strani IV. je kasnije dograđena prostoriji III. Temelj joj je plići nego li drugih zidova, konstrukcija je lošija, a uz to krajevi nijesu zaglavljeni, nego samo prislonjeni uz zidove, te su i ostanci ove apsida najlošije sačuvani. Stoga se ovaj okrugli zid ne smije uzeti kao apsida izravno sa zgradom podignuta, nego kao pozni dogradak, koji je najprije služio kao uporište shoda gornjega poda. Kada je taj polukružni dogradak dograđen, u izvornom ravnom

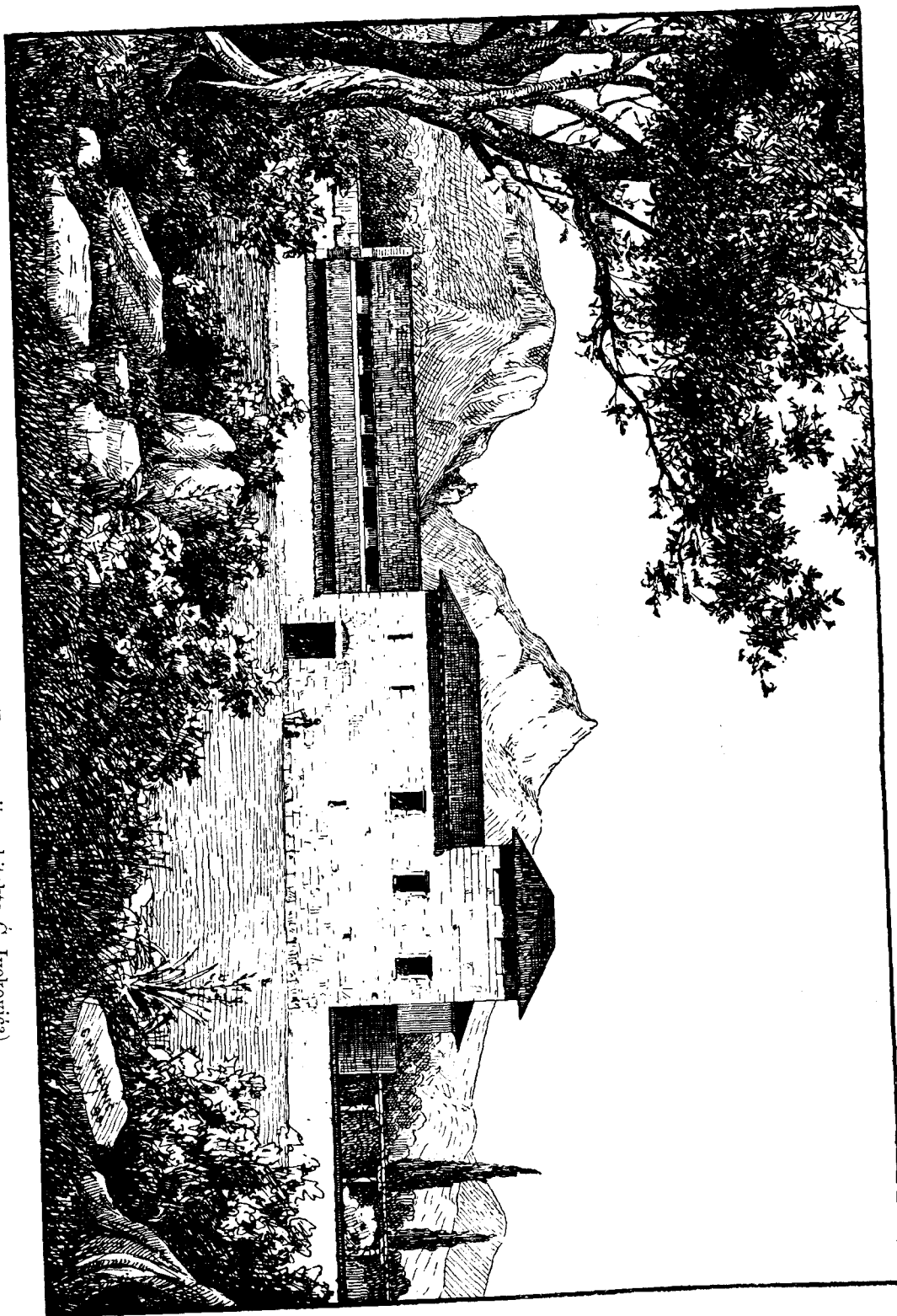
Sl. 108. Tloris prvoga poda krunskog dvora u Klobučcu. (Restauracija arhitekta Ć. Ivekovića).

valo 1.85 m. širokim velikim otvorom u veliku dvoranu (I), koja je na istočnoj strani ravno od sješana prozorčića, 0.80 m. visoka, 0.15 široka. (Sl. 110). U perimetralnim zidovima ne opaža se tragova bud kakovoj dekoraciji. Velika sjajnost ove dvorane daje zaključiti, da je ona služila za sakupljanje dvora (blagovaonica?)

Od dviju drugih dvorana (II i III+IV) jedna je morala služiti kao kuhinja, a toj svrsi najviše odgovara dvorana III + IV, koja je neposredno općila sa vrtnim vratašćima d , i u kojoj su se našli komadi kuhinjske porabe. Zanimivo je, da im se poblize oblik opiše. To su praonice, tri na broju, svaka po prilici 1.20 duga, 0.30 m. široka i 1.15 m. duboka. Isklesane su u bijelom vapnencu, samo s jedne strane izrađene, a po tomu se za-

zidu napravljen je 4.50 m. širok veliki otvor, a gornji se zid podupro sa dva velika kamena balvana. Da se ovi pričvršte napravljen je podgradak, a u tomu su dvije kvadratne rupe, u kojima su bili nasadeni oni balvani. Uzme li se u obzir prvobitni kvadratni oblik ove prostorije, onda je u nutrnjem čošku K L² O po svoj prilici bilo veliko otvoreno ognjište, kojemu se dimnjak dizao uz zid predsoblja (VII, VIII). Prostorija do kuhinje (II) mogla je služiti u razne svrhe; svakako je čudno, da ne opći s kuhinjom, nego samo s predsobljem, te je stoga po svoj prilici služila za obitavanje.

Visina je čitavog prizemlja od tla do stropa bila 3.55 m., što nam i mimo ostaloga ođaje monumetalnost zgrade.

Sl. 109. Krunski dvor u Ključu sa zapada. (Restauracija arhitekta Č. Ivekovića).

Gornji pod južnog odjela (sl. 108.)

Rekosmo već, da je samo južni odjel imao gornji pod. Na pod su vodile stube u prostoriji V, te su dospjevale u veliko predsoblje (VI A VII A, VIIIA), što je mećalo u pojedine odaje. To predsoblje je bilo na galeriju, te je sjeverna strana, gledajuća na dvorište, bila otvorena na 0·13—0·16 m. debele stupiće, od kojih se dosta ulomaka našlo među ruševinama. G. prof. Jelić me je upozorio, da ulomak na obje strane dekorovanog kamenog oprsnika, koji se sprvine smatrao opistografnim napisom (sr. II. Izvještaj „Bihaća“, str. 18. T. II br. 3) nije drugo nego čest kamene ploče, izložene gledanju na obje strane, urešene zato plitkom rezbarijom na ljsuke na licu i poličju, te da najvjerojatnije pripada međustupovlju ove galerije. Ulomak je nađen među ruševinama dvorišta IX. G. 1897. otkrio se i drugi veći ulomak jednako dekorovan, te s toga to nagađanje ima pozitivne podloge, a potkrijepljeno je i time, što u ostalim stranama zgrade nema mjesta, gdje bi inače na obje strane dekorovani oprsnik mogao pristati.

Od odaja gornjega poda još se na sreću drže neki ostanci zidova velike dvorane (IA) i stubišta (VA) tako, da su nam ključem i za obnovu cijele zgrade. (Sl. 109.)

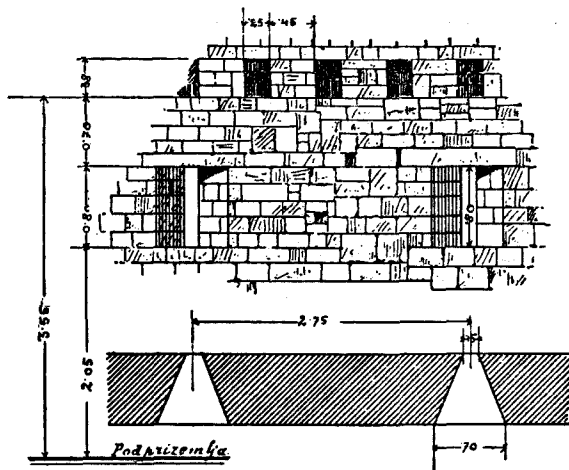
Velika dvorana (IA) odgovara veličinom točno dvorani ispod nje do odskoka zida na svakoj strani, koji iznaša baš 0·10 m. Veličina je dakle $12·90 + 0·20 \times 6·50 + 0·20$ m. = $87·77$ m². Po vidim tragovima može se zaključiti, da je dvorana bila kao takova jedna u cjelini, a ne pregrađena. Ulaz u tu dvoranu morao je biti iz predsoblja (VIII A) sa zapadne strane, i to u velikom obliku, sudeći po odgovarajućem otvoru u prizemlju (VIII). Po rasporedu opstojećih zidova ostaju samo dvije strane, istočna i južna kao udesne za prozore.

Na istočnom zidu, sudeć po razizemlju, gdje su bili namješteni prozorčići $0·15 \times 0·80$ m. i to

četiri na broju, morali bi odgovarati i otvori u dvorani na prvom podu. Nu na spoljašnjem licu zida u *d*, u duljini od 4·20 m. od jugo-istočnoga kuta, nalaze se ostanci vani stršećeg 0·50 m. debelog zidića sa sada vidljivim odskokom od 0·60 m., kojemu nema traga u uzmetu razizemlja. On dakle pripada samostalnoj građi prvoga poda, koja nije mogla služiti nego li za shod ili za kamin. Sudeći po radi, istovjetnoj sa zidom u prizemlju, taj odskok nije mogao služiti za potporu shoda s tehničkih razloga. Bio bi naime po konstrukciji preslab, da nosi shod ili samostalnu težinu, dočim za kamin, koji bi bio dio ostalog zida, odgovarao bi svojoj svrsi. A da je baš doista ovdje stajao kamin za grijanje ove velike dvorane, potvrđuje još vidljivi trag izdupka u *d* na nutarnjoj strani zida. Taj kamin zapremao

je sredinu dvorane tako, da je istočna strana bila simetrično razdijeljenja u tri odjela: sam kamin bi naime zapremao sredinu za 4·50 m., dočim ostala dva pobočna dijela iznašaju svaki po 4·30 m. I tako je kamin zapremao mjesto odgovarajuće dvojim prozorima u prizemlju, te valjda još sa svake strane imao po jedan prozorčić

Za rasvjetu cijele ove velike dvorane dakako da ova dva prozorčića nijesu do-

Sl. 110. Prozorčić dvorane I. i otvori za grede prvoga sprata.

voljna bila. S toga je na južnoj strani morao biti jedan ovek ili više omanjih otvora. To potvrđuju arhitektonski sitni ulomci, nađeni na mjestu, po kojima se izvjesno može rekonstruirati biforni ili triforni prozor.

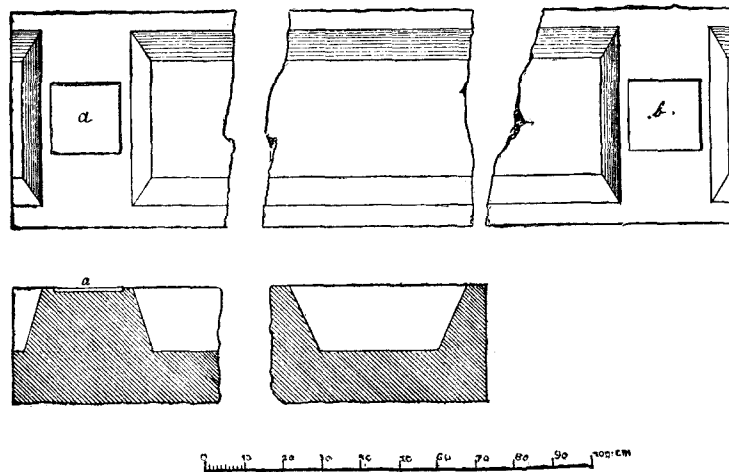
O samoj arhitektonskoj dekoraciji dvorane može se prilično točan zaključak stvoriti, uzmu li se u obzir na mjestu nađeni ostanci, koji se na prvi pogled dijele na tri skupine: vrata, kamin i južni prozor. Najznamenitija skupina su ostanci vrata, naime nadvratnik i ulomci pobočnih pragova. Sam nadvratnik bio je već opisan i naslikan (sr. II. izvještaj „Bihaća“ str. 17. Tab II., sl. 2). Da je ovaj nadvratnik pripadao vratima na prvom podu, a ne na prizemlju, dokazuje njegova širina od 0·56 m., koja odgovara debljini

zida na prozoru od 0·60 m, dočim debljina zida u prizemlju iznosi 0·70 m., a sa žbukom na obje strane 0·76.

Nadvratnik nam sam odaje čitavi namještaj vrata. Urešeno lice sa monogramom Krstovim u sredini, gledalo u predsoblje. Dvije vratnice sa okomitim stožerima otva ale su se unutra, dočim je sprijeda visio zastor o šibiki, pričvršćen na dvije kuke, kojima se vide rupe posred visine nadvratnika. Vrhovi pobočnih pragova završivali su krasnim kapitelima u plitkoj plohozrebi. (Sl. 112. i 113.)

Bifora f. na južnoj strani na spoljašnjem licu bila je rasterećena s lijepim punim lukom, dočim stupić, 0·15 m. debeo, podupiraše blazinju (pulvinus), na kojoj počivaše gornji prag prozora. Gornji je prag morao biti od jednog komada i zaglavljen u

dratni metar kao maksimalno opterećenje. Ovi su podaci osobito s toga gledišta važni, jer nam daju točnu sliku konstrukcija cijele zgrade, neobično velike vještine graditelja, koji je umio, da na relativno tanke zidove udesi tako čvrstu konstrukciju. Da se je htio razmjerni efekat postići svodom, morali bi se, uvaživ veliki razmak zidova od 6·50 m., zidovi učiniti tri puta tako debeli, nego što jesu. Tako je graditelj ovoga dvora postigao samo sa drvetom ono, što bi moderni tehničar sa željezom jedva postignuti mogao. Vidi se, da se u ono doba nije drvo štedilo kao danas. Uvaživ toliku solidnost tavana, mora se zaključiti, da je pod cijele dvorane bio obložen mozaikom, kojega su se ostanci iskopali među ruševinama ove i susjednih dvorana.

Sl. 111. Kamene kuhinjske praonice iz dvorane III + IV klobučkog dvora.

zid na oba kraja, jer je stupić bio preslab, da podnese sav teret raspolovljenog praga i teret zida nad njim. Kaminu bi odgovarali ostali arhitektonski ulomci, debeli kao stupovi. Ova sjajno dekorovana dvorana najprije da je služila kao vladareva primaonica.

Strop gornjeg poda.

Konstrukcija stropova je bila najsolidnija što se može pomisliti i u takovim razmjerima, da bi se svaki moderni tehničar ustručavao tako solidno graditi. Grede su prvoga sprata bile 0·24 — 0·38 m. jake, u razmaku od sredine do sredine 0·70 m. (sl. 110.), tako da je strop bio u stanju, da podnosi teret od 3.000 kg. na svaki kvadratni metar. Da se shvati čvrstoća te konstrukcije, dosta budi pomenuti, da se obično uzimlje 300 klg. na kva-

Da je čitavi dvor bio isto tako solidno gradjen, imamo dokaz u stubištu. Stubište je bilo smješteno na jugozapadnom kraju dvora, naime u prostoriji V, kojoj ugao još sada tako rekuć za dvije trećine visine strši, naime do 10·00 m. Zidovi prizemlja i prvoga sprata imaju istu debljinu od 0·70 m., što se drugdje ne opaža.

Ova prostorija prezivala je za jedan kat ostale odjele u visini, kao što dokazuje postojeća visina, jer se je najgornji zid drugoga poda, koji je bio za 0·10 m. tanji od donjega, srušio. To je bila ugaona kula tančica, koja je u donjem dijelu sadržavala stubište, a u gornjem shod, po svoj prilici pobočno rastvoreno, a s laganim krovom, od kojega je pucao pogled na sve ravno kaštelsko polje, ili bolje, od sv. Ilije sve do Klisa i Stobreča.

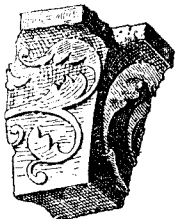
Konstrukcija stuba razabire se po tragovima u zidu. Bilo je to dvokrilno drveno stubište sa počivalištem u sredini. Gornji dio rupa za tramove počivališta odgovara točno polovini visine sprata, t. j. $\frac{3.55 + 0.38}{2} = 1.95$ m. Uzme li se kao

visina svake stube po 0.15 m., a u svakom krilu po 13 stuba, to iznosi visina 26×0.15 m. = 3.90 m. Grede počivališta su bile jake 0.33 m., što odgovara, ako se uzmu tri grede na počivalište, širini počivališta $4 \times 0.18 + 3 \times 0.33$ m. = 1.70 m. Isto su tako široka bila i krila od stuba 1.70 m., a to odgovara točno unutrašnjoj širini kule 4.20 m. naime $2.00 + 1.40 + 0.80$

razmaka između krila, tako da bi moglo svjetlo odozgo doprijeti do dole. U prizemlju stubište nije imalo nikakvoga prozora, nego je na prvom spratu ispod počivališta drugog sprata prama jugu i zapadu velik pravokutan prozor, koji nije imao okna, jer su mu stranice glatke i bez ikakva odskoka, gdje bi se okno pričvrstiti moglo.

Glede ostalih dviju prostorija može se po nađenim dekorativnim fragmentima zaključiti, da je nad kuhinjom (III A) bila ložnica, što je mećala na shod (IV A) iznad polukružnoga podgratka. Taj je shod bio arhitektonski dekorovan, te su ostanci dekoracije nađeni među ruševinama.

Oba naša tlorisa (Sl. 105. i 106.) prikazuju nam na osnovi pozitivnih podataka prizemlje i gornji pod krunskog dvora u izvornom obliku, a u sl. 107. pokušali smo restauraciju zapadnog pročelja, uzev u obzir također već istaknute tragove otvora na još stršećim zidovima. Južni odjel je bio samo na jedan pod, dočim ugaona kula sa stubište imadaše i drugi. Sjeverni odjel svojom sredinom, koja je krovom natkrita, t. j. turnjačnicom (X, X¹) dopirala do gornjeg reda, dočim su dvije pobočne prostorije, t. j. konoba za ulje (XIII i XIV) i prostorije za čuvanje maslina (XI i XII) bile natkrivene nižim krovom. Na jug dvoru bijaše perivoj urešen sa pergulama, te ograđen zidom, kojeg se ostanci drže do samog dvora. U perivoj su iz kuhinje vodila pobočna vratašca (IV d). Tako nam je u glavnim potezima predložena prvobitna slika ove zanimive zgrade.

Sl. 112. Vrh pobočnog praga glavnih vrata c dvorane I A.

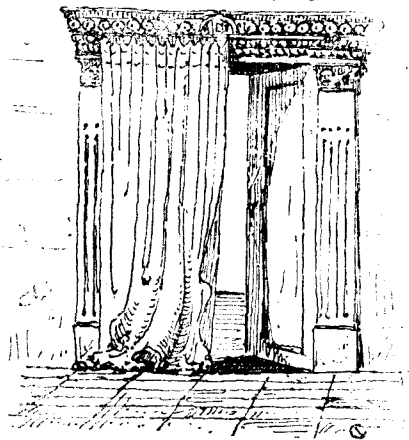
Tehnika i tip, dekoracija i doba dvora.

Rada u opće, budi zidarska budi klesarska, dokazuje da su majstori bili na vrhuncu svoga tehničkoga znanja. Materijal, koji su imali na raspolaganje, upotrijebili su po svim pravilima tehnike. Zidovi su sastavljeni od uskih vodoravnih po prilici 0.15 m. visokih redova tako, da se je diviti, kako su mogli sa običnim sitnim kamenjen krasne vezove praviti, tako da uvijek kamen pokriva fugu, te nigdje nema slučaja, da se dvije fuge nalaze jedna povrh druge. Klesarske radnje su brižljivo dotjerane u plohama i rubovima, a veliko tesano kamenje predvorja (IX¹) odaje zbilja majstorsko dljetstvo.

Posebno se mora naglasiti jedna zagonetna klesarska osobujnost. Na jednom od rečenih tesanaca opaža se pri vrhu uklesana figura u spodobi spone, za koju se, kako nije klesarski znak, nezna čemu bi imala da služi i to tim vise, što je krasno i oštro uklesana.

Kako je rasporedba ovoga dvora u tlorisu, kao što i oblik uzmeta na osnovi izvjesitih umetaka obnovljena, smijemo potražiti, kojemu bi tipu, ova zgrada imala da pripada.

U tu svrku treba, kao što već napomenusmo imati pred očima činjenicu, da je dosele otkrivena zgrada samo sastavni dio ovećega skupa zdanja, te istodobno i o sebi samostalan i potpuni dio. Kao

Sl. 113. Restauracija vrata, viđenih iz pred-soblja VIII A.

takav predstavlja nam on jezgru cijeloga skupa, očitno namijenjena gospodarstvu i obitavanju, a to potvrđuju i povjesne vijesti iz starijeg sredovječnog doba. Ta je zgrada bila naime središte krunskog posjeda, koji se je protezao od Bihaca

do Solina, te su u njemu vladari odsijedali s cijelim dvorom na dulje vremena (sr. III. Izv. „Bihaća“, Vjesnik N. S. II. str. 151 i dalje). Za stan vladara i dvora bilo je poglavito namijenjeno južno krilo, koje se mora smatrati središtem čitavog skupa, jer su se oko njega grupirale ostale zgrade. Na sjevernoj strani je otkrivena uljarnica kao najvažnija grana gospodarstva one okolice, dočim su se ostale gospodarstvene zgrade, kao vinarnica, konjušnica i staja za rogato blago, hambari, razne suše i druge omanje gospodarstvene zgrade morale nalaziti u neposrednoj blizini, po svoj prilici usredotočene oko jednoga ili više obora, te obzidane ogradom. Na sjevero-istočnoj strani su se pojavili ostanci vinarnice, a dalje prema istoku ostanci omanjih zgrada.

Po dosele otkritim tragovima smijemo zaključiti, da ova rasporedba ne naliči gospodarstvenim klasičnim zdanjima niti villama, kao ni gospodarstvenim zdanjima starijeg sredovječnog doba, koja su se razvila po evropskim krajevima pod uplivom klasičnoga tipa. Karakteristika klasičkih villa i od njih odvisnih starijih sredovjernih gospodarstvenih zdanja jest ta, da je zgrada za obitavanje uvijek sasvim odijeljena od ostalih gospodarstvenih zgrada, koje su bile raštrkane po posjedu.¹ Nasuprot kod klobučkoga dvora opaža se sasama protivno: zgrada za stanovanje jest, kako već napomenusno, središte cijelog gospodarstvenog skupa, te se oko nje u neposrednoj blizini okupljaju gospodarstvene zgrade, snjom neposredno vezane.

Taj tip mi susretamo poglavito u onim stranama Dalmacije, kamo nije romanski upliv zasegnuo i gdje se je tip razvio iz gospodarstvenih potreba zadruga, stočarstva i poljodjelstva. Primjerice spominjemo, da je po tom tipu sagrađen stari dvor knezova Posedaraca u Posedarju, dvor ninskih biskupa Cetiglavac u Islamu grčkomu, poznat inače kao dvori Mitrović-Jankovića, stariji dio starijega od g. 1059. krunskoga dvora u Rogovu kod Biograda, starinski dvor plemenitih ljudi Kašića u Kašiću, danas Pupavčev dvor, sredovječni dvor kneza Barića u Tugarima u Poljicima, kao što i svi stariji dvorovi u Kotarima i Bukovici, dapače je na tom tipu zasnovana najprostija seljačka kuća.

Klobučki dvor nije drugo, nego zgrada mnogo sjajnija i savršenija, izrađena po ovom starohrvatskom ili bolje rekući čisto slavenskom tipu,

uzorak gospodarstvenih dvorova hrvatskih vladara, koji se češće u ispravama spominju kao curtis, villa regalis itd.

Uzev u obzir Klobučki dvor sa građevne strane, naime obzirom na materijal i način zidanja itd., izvjesno je, da nam dvor predstavlja djelu u komu se zrcali klasična tradicija prije roman, skog razvitka, naime za razdoblja od VII. do X. vijeka. Dakako da ima i poznijih dogradaka, koji se ističu različitim postupkom, naime iz razdoblja od XI. do XIV. vijeka. U dvoru se je naime prema dotičnim potrebama, u razno doba preinačivalo, ali samo nuzgrednije strane, kao primjerice vrata, prozori, pločnik, te donekle predjelni zidovi. Najizvjesnije sudilo za doba postanka dvora je izradba dekorativnih česti, kao primjerice nadvratnika, kapitela i cijevih uljarnice. Temeljna ideja je još sveder klasična, ali forme su nedotjerane, te u opće značajne za ranije karolinško doba. Baš te karakteristične crte susretamo i na spomenicima dalmatinskim IX. vijeka, kao primjerice na Trpimirovom ciboriju iz Rižanaca i na Višeslavovoj krstionici iz Nina.

Po tomu se može zaključiti i bez obzira na povjesne vijesti, da je ovaj dvor bio sagrađen prije izmaka IX. vijeka, kada se već klasična tradicija počimlje gubiti.

Na koncu moramo naglasiti prezamašnu važnost klobučkoga dvora za našu domaću kulturnu povjest, uz vruću preporuku društvu „Bihaću“, da, čim prije uzmogne, započeto djelo dovrši, te da iznese na vidjelo i ostanke zgrada, koje su dvor okružavale, kojima su se tragovi već ovdje i ondje pojavili.

B) Izvještaj glavnog izvjestitelja prof. dra. L. Jeličića o iskapanju u Klobučcu s povjesno-umjetničkog gledišta.

Iskapanjem god. 1897. doriješeno je svom izvjesnoću prijeporno pitanje, kojoj je svrhi Klobučka zgrada prvobitno opredijeljena bila. Po predaji se je bilo mislilo, da je klobučka ruševina Miri samostan sv. Petra, zasnovan tek u drugoj polovici XII. vijeka. Nu već lane otkriveni dio klobučkih ruševina, dovodio je do zaključka, da je ta zgrada mnogo starija, i to ne samostan, nego vladarski dvor posrijed krunskoga posjeda, što se proteže od Solina do Bihaća (Sr. III. izv. „Bihaća“, Vjesnik n. s. II. str. 150 i dalje). Taj zaključak potvrdiše povjesne vijesti,

¹ Sr. Durm Handb. der Architektur II², str. 286 i dalje. Viollet le Duc Histoire de l'habitation humaine 212 i dalje.

koje su u lanjskom našem izvještaju već potanje navedene bile.

Očevidno je, da je naše društvo trogodišnjim svojim radom iznijelo na vidjelo ostatke vladarskog dvora, sagrađenog po svoj prilici u IX. vijeku, jedan dio skupa onih zgrada, koje polovinom X. vijeka car Konstantin Porfirogenit brojaše među poglavite utvrđene gradove hrvatske države, gdje no je g. 1251. kralj Bela IV. sa cijelim svojim dvorom probavio čitav mjesec dana.

Otkopana zgrada duga je obilato 52 metra, široka 28·85 m., a orijentovana je dužinom od sjevera k jugu. Od vanjskih je perimetralnih zidova otkriven samo zapadni B. C, dočim se od sjevernoga i južnoga još nijesu tragovi našli; od istočnoga perimetralnoga zida otkriven je komad S¹. Po svoj prilici zgrada je bila opasana izvana utvrdnim zidom, branikom, te nam se po tom već donekle odaje i prvobitno njezino opredjeljenje. Taj branik rek bi da je stajao podalje, jer mu još nije vidjeti traga.

Iskapanjem godine 1897. može se napokon svom izvjesnošću opredijeliti nutarnja rasporedba zgrade, jer je tloris skoro potpun. Temeljna je osnova pravokut preko dužine u dvije skoro jednake polovine razdijelen 7·50 m. širokim dvorištem ili trijemom IX. Sjeverna polovina B⁴ C D D¹, opredijeljena je svakolika za gospodarstvo, opći sa trijemom dvojim vratima d³ i d⁴, dočim južno krilo A A² B B³, opredijeljeno za obitavanje, opći s trijemom također dvojim vratima l i l¹. Trijem se na oba kraja zaglavljivao monumentalnim vratima. Zapadni ulaz rek bi da je bio sjajnije dekorovan. Kroz vanjska vrata d stupalo se je u zavrće (prothyron) IX¹, koje velikim dvo-krilnim vratima d¹ i d² meće u trijem, zatim lijevo vratima d³ u gospodarski sjeverni odio, a desno vratima l u južno krilo. Da su nutarnja vrata također bila monumentalno dekorovana, svjedoče nam baze stupova v i v¹ pred vratima d³. Sudeći po ovoj rasporedbi trijemova, mora se zaključiti, da glavni pristup u zgradi bijaše na sredini zapadnog pročelja, te da vrata d stoje u sredini njegove dužine. Pred njima se mora još tražiti predvrće ili vestibul.

Sjeverno je krilo dvora zapremljeno uljarnicom. Sredina X i X¹ je prostrana mlinica maslina. Kroz velika vrata c¹ na sjevernoj strani uvažale se masline iz polja, te su samljevene u točcima (R¹ R² ξ ξ¹) dospijevale u dva tiska, a surovo ulje, izažeto već opisanim postupkom (III. izvještaj, Vjesnik n. s. 11., str. 140 i dalje) kanalom γγ¹ slijevalo se u konobu XIII + XIV, i to u okruglu kamenicu γ¹. Kanal γ¹ nosi na

sebi najočitiji dokaz, da je kroza nj teklo surovo i tek istišteno, a ne procijeđeno ulje. Kameni žlijebovi (III. izv. „Vjesnik“ n. mj. str. 149, sl. 25) su pod valjkasto izrađenom izdubinom, duboko i nepravilno zasječeni tekućinom, što je kroz nje tekla; tekućina ta mora da je bila jako reska za vapnenac. Ta svojstva nema vino ni čisto ulje, nego talog od ulja, murga, te je g. Jure Katalinić, proizvadač kaštelskog ulja, opaziv žlijebove primijetio, da ih je murga izjela, jer se je to njemu dogodilo sa kamenicama, kojima je dno murga brzo izgrizla. Čim je surovo ulje dospjelo u kamenicu bijaše očišćeno od murge, koja se je sahranjivala na jednu stranu, a čisto se ulje pohranjivalo ili u kamenicama ili u drvenim sudovima. Rečena konoba XIII+XIV bijaše preko dužine podijeljena stupovljem, po svoj prilici drvenim, na dva skoro jednaka odjela, koje je počivalo na zidanom podgratku F³ F⁴. Najvjerojatnije se čini, da se u sjevernom odjelu XIV ulje sahranjivalo u posudu, kada je u južnom XIII bilo očišćeno od murge.

Kojoj li su svrhi rabile istočne dvije prostorijske XI i XII, moramo razabrati iz njihovog odnošaja sa već opisanima. Prostorija XI općila je sa mlinicom c, te je izvjesno bila također opredijeljena za pravljenje ulja. Kako se ulje radi danju i noću, ta je dvorana valjda bila udešena za počivanje i konakovanje radnika.

Izba XII po svojem položaju biti će da je vratarnica sa konačištem vratara i nadglednika uljarnice. Među nižim dvorjanicama hrvatskih vladara listine nam spominju i vratara (Georgius urataro testis“ Rački Doc 52, str. 114). Svaki krunski dvor imadaše svoga vratara, jer se ne može pretpostaviti, da je jedan vratar vazda slijedio vladara, kad je zemljom putovao odsijedajući u krunskim dvorovima. Čim vratar svjedoči na vladarskim poveljama, očevidno je, da je bio slobodnjak.

Susjedna izba XII¹ je shranište uljarskog alata i posuda, dočim izba XII² najbolje svojom blizinom do mlinica maslina odgovara grijaonici. Za pravljenje ulja najviše se rabi vrela voda, a ta se je u toj izbi grijala.

Lane sam nagadao, da je ovaj odjel rabio ne samo za uljarnicu, nego još i za pravljenje i čuvanje vina. Nu uslijed ovogodišnjeg otkrića, kao što ću niže potanje istaknuti, to nagadanje pada. Tragovi vinarnice, naime sprava za pravljenje vina i podrum za sahranjivanje pojavili su se godine 1897. izvan zgrade, koju opisujemo, nu svakako u neposrednoj blizini na Vuletinoj stijeni, što graniči s našom zgradom na

sjeveroistočnoj strani. Iz toga slijedi, da je za vino opstojala druga samostalna zgrada.

U južnom krilu nije se g. 1897. gotovo ništa dalje istraživalo, ali se među gradivom ispitalo još sitnijih arhitektonskih ulomaka.

Predsoblje VI+VII+VIII, opći s trijemom dvojim vratima I i I', meće u tri pobočne prostorije V, III i II, te zaglavljuje u veliku dvoranu I. Zaglavak predsoblja VI. sa trojim vratima očito je prolazna prostorija, koja nije bila za obitavanje. Prva pobočna izba V radi blizine do glavnog ulaza ne može biti drugo, nego li vartarnica, pošto je od drugih soba sasvim odijeljena.

Opredjeljenje ostalih triju soba, bilo bi zagonetno, kad nam nebi rasporedbu rastumačio karakteristični oblik sredovječnih kuhinja. Sredovječne kuhinje kao i rimske, koje su im bile uzorkom, sastoje od četvorne sujatne prostorije i od polnkružnih ili kružnih dogradaka. U polukružnim dogracima bijaše smješteno ognjište prostrano i monumentalno izrađeno, jer je osim za kuhanje u zimsko doba rabilo i za grijanje. Premda ne isključujem restauracije, predložene od gosp. Ivekovića, moglo bi biti, da nam prostorija III+IV predstavlja kuhinju klobučkog dvora, gdje je u apsidi IV. bilo smješteno ognjište ili peć za kruh. Time bi se protumačila i vratašća *d* na zapadnom zakutku apsida, naime kao pobočna kuhinjska vrata, kroz koja se unosila iz vana drva i ine kuhinjske potreboće. Do kuhinje je i živežarska sprema, izba II. Velika dvorana do kuhinje i pripatka joj, simetrična oblika, 13 m. duga a 6:50 m. široka, te monumentalno dekorovana, izvjesno je blagovalište (*coenaculum*), kakovo je bilo i u vladarskom dvoru u Ninu, naime prostrana dvorana, u kojoj je kralj sabirao i svoj dvor, kad je pravdu krojio (sr. Rački, Doc. str. 72; gdje kralj Petar Krešimir izdaje povelju „*in nostro nonensi cenaculo residens una cum nostris zupanis, comitibus*“ itd.) Južno krilo klobučkog dvora nam predstavlja sjano udešen odjel velikaške kuće za obično živovanje.

Svakako moramo reći, da otkriti skup prostorija ne predstavlja zaokružene cjeline. Glavni pristup sa zavrtačem (*prothyron*), zahtjeva arhitektonsko predvraće (*vestibulum*). Protivni ulaz u zatku trijema IX, mora da je vodio u otažnje prostorije. Sjeverni ulaz uljarnice meće na fino taracani pod, dokaz da se je zgrada još dalje na sjever pružala, a ni južni odjel, kako pobočna ku-

hinjska vrata temeljito svjedoče, nije onako dospijevao. Tamo je bila bašća. Da se je zgrada protezala još dalje na istok svjedoče slučajna otkrića na susjednoj Vuletinovoj njivi.

Na sjeveroistočnom kraju otkrite zgrade, usporedo sa zidom D D¹ u duljini od 0:90 m., otkrio se trag zida S S¹; a 5:24 m. dalje od zida D D¹ ostanci tiska za vino. To je polovina podnoške tiska, čvrsto uzidana u 0:20 debeli tarac, što nad razom njive stoji 0:60 cm., očevidno podgradak tiska, slična onome u prostoriji X. Podnožje tiska sačinjava okrugla 0:32 m. debela ploča, koja u promjeru ima 1:68 m., a obrubljuje ju kanalić 0:07 m. širok, odaljen od ruba 0:13 m. Taj kanalić svršuje na sjevernoj strani oblom luknjom u obliku lijevka, koji je na gornjem otvoru širok 0:04, a na donjem 0:12. Upada u oči, da je svakolika površina ove ploče izlijebljena vijugastim u središte stjećućim se izdupcima, kojima se istisnuto vino ispod dropa slijevalo u obrubni kanal.

To su očiti tragovi vinarnice, što se je protezala na istok uljarnici. Željati je samo, da dalnja istraživanja iznesu na vidjelo i ostale česti, da se uzmogne reći što izvjesnijega. Svakako ovo otkriće svjedoči, da se je klobučki dvor protezao još dalje na istok.

Drugo otkriće od sjevero-istočnoga ugla D¹ na 50 m. nije manje zanimivo, jer nas dovodi na ubikaciju crkve sv. Petra. Tu su vlasnici njive krčeći otkrili 1 m. pod površinom dvije velike posvođene grobnice sa ostancima odrasle čeljadi i oksidiranim novcima i dva dječija groba. To je izvjesno klobučko groblje. Groblje je svakako bilo u blizini crkve, od koje se ostanci moraju nedaleko nalaziti. Do nje valjda je i dušobrižnikov stan, kako nam fundacijonalna listina sv. Petra od Klobučca nedvojbeno svjedoči.

Ne manje je zanimivo još i slijedeće otkriće. Na 40 m. od kuta D otkriveni su temelji obzide u suhozidu, što se na zapad protežu na 18 m. a na jug na 10 m. U sredini po prilici obzidanoga četverokuta otkrili se ostanci trećega tiska, svakako iz poznijeg doba, napravljeni od arhitektonskih ostanaka starijeg doba. Ploča tiska nije drugo nego rimska nadgrobna stela sa tri lika u plohozebi, koja su pri udešavanju za tisak otučena, da im se samo konture raspoznaju. Nedaleko od tiska otkrilo se kolo od žrvnja za masline. Tu je dakle bila gospodarska zgrada, odijeljena od dvora i samostalna, po svoj prilici hiža jednog klobučkog krunskog kmeta. To potvrđuje i

¹ (Sr. De Caumont, *Abeceaire d' arch., Architectures civil et militaire*, str. 50, 65 i dalje.

našašće težačkog alata, koje nam upotpunjava sliku narodnog hrvatskog gospodarstva za srednjeg vijeka. Uz ostanke tek opisanoga tiska našle su se naime dvije željezne motike, prilično sačuvane, tako da im izvorni oblik možemo upotpuniti. To je rijedak spomenik za povjest narodnoga težačkoga alata, za koju nam je dosele gradivo sasvim falilo.

Istakosmo, kako podaci, koje nam pružaju isprave iz doba narodne dinastije o vladarskoj blagovaonici (coenaculum) i o službi vratara, nalaze svoga tumača u klobučkom dvoru. Još ćemo navesti jedno sudaranje. Među nižim dvorjanićima isprave spominju još i dvornika („Slauica du ornich« Rački, Doc. 166; Kazalo s. v. i Nutarje stanje Hrvatske str. 114). Po Dalmaciji taj je naziv još u porabi, i označuje upravitelja vlastelskog posjeda, koji u dvoru stanuje, pobire prihode, te upravlja gospodarstvom. Za poznijega srednjega vijeka latinske isprave zovu dvornika „castaldus“ Dočim je dvornik upravljao prihodima jednog krunskog dvora, ded je upravljao svim krunskim prihodima kao majordom na zapadu (Sr. Rački Nut. st. str. 114). I klobučki je dvor imao svoga dvornika.

G. arhitekt Iveković je s tehničkoga gledišta ocijenio tip i doba klobučkoga dvora. Tu je sasvim nova činjenica, da je krunski hrvatski dvor imao posve osebujan tip, koji se je tradicionalno gdje-gdje u Dalmaciji do danas sačuvao, naime hrvatski tip bez romanskog utjecaja. Ovo je otkriće prvoga reda za starohrvatsku povjest i narodno živovanje kroz srednji vijek, a i za poznije doba. Nadamo se, da ćemo u skoro izvjestiti o tipu ostalih krunskih i velikaških dvorova, kojima ostanke istražujemo.

Predložena restauracija g. arhitekta Ivekovića ne samo, što se uzmeta tiče, odgovara suvremenim zgradama na zapadu (sr. Viollet le Duc n. d. 301 i dalje) nego nalazi izričnu potvrdu u suvremenim izvorima i za detalje. Krasna restauracija glavnih vrata dvorane na gornjem katu (c, I A) predložena na sl. 113. odgovara starinskom običaju, koji

još je u porabi u Rimu i južnoj Italiji: vratnice zaštitile se izvana zastorom (vela). Zastor je visio o željeznoj šipki, koja je počivala na dvije kuke, pričvršćene u nadvratniku. Naš nadvratnik ima dvije okrugle luknje, gdje su kvake bile pričvršćene, kao što se još danas vide na crkvi sv. Klimenta, sv. Marije in Cosmedin, sv. Lovre i sv. Jurja in Velabro (Holtzinger Alchr. Architectur str. 64), a na vratima carigradske sv. Sofije one kvake bijahu zlatne (sr. n. mj. str. 258 i dalje; Salzenberg, Alchrist. Baudenkmale von Konstantinopel Tabl. XVIII).

Dočim nam sredovječne isprave u mnogo navratka spominju krunske i velikaške dvorove, te iznamo za ruševine mnogih, sustavno istraživanje evo se je najprije započelo pri klobučkom dvoru. Kad bude dovršeno, imat ćemo istinsku sliku spomenika, oko koga se u doba narodne dinastije vrtio ne samo gospodarstveni život, nego i sudbeno i potitičko djelovanje; a kasnije, kad su većim dijelom dvorovi prešli u ruke samostana, sve do tursko-mletačkog gospodstva, razvijao se tu kulturni napredak. Krunski su dvorovi dakle za našu povjest bili ognjišta kulture i narodna središta. S toga su se oko njih razvila pomješća, koja su se do najnovijeg vremena među ostalim isticala, kao Nin, Solin, Rogovo, Klis, Klobuk itd.

Ali ne samo da je za našu specijalnu kulturnu povjest otkriće prvog krunskog dvora od epobalne znamenitosti, nego i za opću sredovječnu povjest. Sve zemlje, preko kojih se negda protezala vlast Karla velikoga, ne mogu da nam pruže ostanke jednog krunskog dvora, kao što je klobučki; karolinški dvorovi (Pfalzen) postradali su, jer većinom od drveta sagrađeni, ili ako zidani, s loša materijala raspali se ili poznije pregrađivali (sr. Kraus, Gesch. d. christl. Kunst, II. 5 i dalje; Krieg von Hochfelden, Militär-Architectur, 191 i dalje). Tako nam klobučki dvor pruža prvi uzorak krunskoga dvora IX. vijeka, tim zanimiviji, što je naš narodni tip, i tako je ispunjena osjetljiva praznina u starijoj našoj kulturnoj povjesti.

III. Izvještaj blagajnika o ekonomičnom stanju društva.

Blagajnik g. J. Benzon čita:

Računi

„Bihaća“, hrvatskog društva za istraživanje domaće povjesti za godinu 1897.

I m a t i.

1. Suvišak po računu 23. prosinca 1896.	for. 2007-97
2. Od članova utemeljitelja	240-33
3. Od članova godišnjih	206—
4. Pripomoć c. kr. minist. za bogoštovlje i nastavu	500—
5. Pripomoć vis. zem. dalm. odbora	200—
6. Pripomoć kr. hrvat.-slav.-dalm. vlade u Zagrebu	100—
7. Pripomoć sl. magistrata grada Zagreba	200—
8. Pripomoć sl. hvarske općine	10—
9. Za prodane društvene publikacije	13-60
10. Kamati	49-06
	for. 3526-96

D a t i.

1. Iskapanje u „Mirima“	for. 234-99
2. Najmovnina zemlje u „Mirima“	60—
3. Najmovnina zemlje u Rižinicama za g. 1897.	69-50
4. Za fotografije	68—
5. Kancelarijski troškovi, biljegovina i poštarina	31-09
6. Dopunjak pri nabavljenju dionica „Prve pučke banke“ u Spljetu	—72
	for. 464-30
(Imovina društva)	
7. 20 dionica „Prve pučke banke“ u Spljetu	for. 1600—
8. Položeno kod „Prve pučke banke“	1400—
9. U gotovini	62-66
	for. 3526-96

U Spljetu, 26. prosinca 1897.

Pregledali i našli u redu:

Dr. Paval Kamber.

Pop Ivan Lubin.

Prof. Ivan Benzon.

blagajnik.

IV. Izbor odstupajućih upravitelja.

Jednoglasno bivaju izabrani svi dosadnji upravitelji.

V. Eventualni predlozi.

Predsjednik priopćuje, da je Josip pl. Lantana u Zadru ponudio društvu na prodaju 210, pergamena, koje idu od god. 1300 do 1600, koje sadržavaju ponajviše pogodbe, te pita skupštinu, da li bi se imale kupiti za zbirku društvenu. On je mnijenja, da bi strukovni odbor imao bolje proučiti sadržaj ovih pergamena, te u budućoj sjednici iznijeti eventualno konkretan prijedlog (Prima se jednoglasno.)

Predsjednik priopćuje, da je društvu bila ponudena na kupnju slika srdara Lazara Smiljanića za svotu od 200 for. — Skupština je mnijenja, da se obzirom na ekonomične okolnosti društvo za sada ne može upuštati u nabave ovakove naravi.

Prijedlog strukovnog odbora o sačuvanju ostanaka klobučkoga dvora u Mirima.

Treća glavna skupština ovlastila je upravu društva, da otkupi od vlasnika baštinika Katalinića zemljište, na kojem je društvo otkrilo ostanke krunskog dvora u Mirima, za svotu od 400 for. (V. točka dnevnog reda; tiskani izvještaj str. 19) Na taj korak se uprava nije još odvažila. Strukovni odbor ističe, da je najpotrebitije sačuvanje otkritog odjela krunskog dvora klobučkoga, ne samo jer je spomenik jedin svoje vrsti i od velike važnosti za našu kulturnu povjest, nego i stoga, što stoji u savezu sa zgradama blizu njega, koje se imaju još otkriti. Prostim otkupom zemljišta ne bi se doskočilo sačuvanju istoga, nego bi trebalo jošte uložiti neku svotu za učvršćenje slabijih zidova i tada bi ostala na društvu briga za daljnje uzdržavanje. Vidiv pako, da su skoro

dvije trećine prekopane površine nasute dobrom zemljom, a ne sadržavaju spomenika, koji se vide, bio bi gubitak da ostanu neobrađene. Najbolje se čini, da bi se vlasnicima baštinicima zemlje Stjepana Katalinića, ovi komadi ostavili na obrađanje, a na dva mjesta (zavraće, kuhinja i toranj) skupili svi arhitektonski ulomci i na okupu čuvali. Uz to bi društvo svojom potporom vlasnicima Katalinićima dalo pričvrstiti slabije zidove i niže zidove dalo nadozidati do nad površinu zemlje. Time bi se sačuvao potpuni tloris zgrade, što je najvažnije, i bilo bi provideno također uzdržavanju ostalih ulomaka arhitektonskih, a društvo ne bi izdalo svotu od 400 for. za nabavu zemljišta, nego nešto za popravak zidova.

Strukovni odbor predlaže dakle, da se vlasnicima povrati zemljište, u koliko je obradivo, a da

rečena dva komada zemljišta (kuhinja i toranj) ostanu društvu ili uslijed kupa ili najma.

Skupština pristaje na ovaj prijedlog, a gosp. D. Katalinić, član društva i jedan od baštinika pok. Stjepana Katalinića izjavljuje, da će oni čuvati ruševine krunskoga dvora.

Predsjednik javlja, da su nekoji članovi izrazili mišljenje, da bi se godišnja članarina snizila od 3 for. na tri krune, s razloga, što godišnji prinos od 3 for. ne stoji u razmjerju sa utemeljiteljnom članarinom, i što bi uz na pola obaljenju članarinu prirasao broj članova prinosnika. U tom smislu stavlja predlog, da se skupština izvoli u načelu izjaviti, da li se ima obaliti godišnja članarina. Poslije odulje rasprave skupština zaključuje, da se članarina ne smanjuje.

Pošto je ovime iscrpljen dnevni red, predsjednik diže sjednicu.

IZVJEŠTAJI MUZEJSKIH POVJERENIKA I PRIJATELJA.

1. Popis manjih starinskih predmeta u Biogradu.

A. Rimski spomenici.

1. Tri ulomka napisa na mramornoj 0·14 debeloj ploči; najveća širina 0·22, visina 0·44. Pravilna pismena prvoga vijeka po Krstu. Kamen je bio uzidan u istočnom vanjskom zidu kuće Šime Labrova, te izvađen 1898; čuva se u Jeličićevom vrtu.

2. Ulomak sarkofagova poklopca od bijelog kamena, d. 0·56, v. 0·26; pismena v. 0·06. No-
VEMBRES · D(ominis) N(ostris) F[lavio
Arcadio Aug. IV et Flavio Honorio
Aug. III? consulibus]. Pismena konca čet-
vrtog vijeka; čuva se u Jeličićevom vrtu. Srav
Bull. dalm. 1880 (III) str. 92.

3. Potpuni latinski napis u mjestu Žegarar, sjevernom dijelu Biograda, u zidu vrta Ante Eškinje. Na istom mjestu ulomak ploče, izvađene pri popravljanju puta g. 1898.

4. Ulomak sarkofaga sa dubokim reljefom od bijelog mramora. Pripada podanku okomite stranice. Vidi se oris četveronošćeta. U zbirci Škarpa.

5. Ulomak velike rimske korniče od bijelog kamena, pretvorene u kamenicu za napoj; d. 0·91, š. 0·63, d. 0·38.

6. Isto od bijeloga mramora, d. 0·65, š. 0·25, deb. 0·22. Stoji kod župne crkve.

7. Ulomak latinskog napisa na ploči od bijelog kamena, našast g. 1898. pri popravljanju puta kod Matkovićevega kaštela; položen u općinski dom.

8. Mala urna cineraria valjkasta oblika bez zaklopca od prostog vapnenca u dvorištu Matkovićevega kaštela.

B. Sredovječni spomenici.

U zbirci Škarpa:

9. Pulvinus od bijelog kamena urešen plitkom vajarijom na četiri strane. Na pročelnoj i

začelnoj široj strani: ptica držeća u šapama drugu manju pticu ili janje, a na pobočnim užima četveronošće. U kući Šime Rogića služio je negda kao noga kreveta.

10. Komad stupca od bijelog kamena v. 0·12, u promjeru 0·12.

11. Pražić od bijeloga kamena, v. 0·26, šir. 0·20, deb. 0·06. Urešen čokotom vinove loze i volutama (Sl. 114. br. 5); nađen u dvoru Matkovićevega kaštela.

12. Peta međulučja od bijelog kamena, urešena pleterom u plitkom reljefu (Sl. 114. br. 3 i 4). Bio je uzidan u kući Rošinoj u sjevernom dijelu Žegara.

13. Ulomak praga od bijelog kamena, dug 0·42, šir. 0·15, deb. 0·12, urešen pleterom (Sl. 114. br. 2). Nađen u dvoru Tome Vulelije, gdje se nalazi zakopan u zemlji stup s napisom.

14. Ulomak prsobrana od bijelog kamena, nađen gdje i br. 13; vis. 0·19, šir. 0·17, deb. 0·07, urešen rešetkom u plitkom reljefu (Sl. 114. br. 7).

15. Ulomak stupca od bijelog mramora, promjera 0·16, završujući u obli kapitel; nađen u dvoru Tome Vulelije, gdje i br. 13 i 14.

16. U dvoru Tome Vulelije razne ruševine pobočnih zgrada biogradske stolne crkve. Osim već izvađenih predmeta stoji na svom izvornom položaju osvojen četverouglast kameni stup sa napisom (gotičkim ili glagolskim?), koji je dijelomice u zidu, a dijelomice pod dubretom, te ga nije moguće snimiti bez veće radnje.

17. Na Glavici u kući do župnog stana uzidan pod prozorom čitav prsobran pačetvorinasta oblika sa dekoracijom na pleter i kružnice (Sl. 114. br. 1).

18. Prag od bijelog kamena, dug 1·16, šir. 0·23, deb. 0·21, urešen palmetama u polukružnim nišama, a obrubljen pojansom pletera. Stoji mjesto nadvratnika praga na ulazu kuće Šime Labrova.

19. Ulomak ploče od bijelog kamena u korniči Šime Labrova kao vratni prag, dug 0·15, deb. 0·07; urešen vajarijom u plohozebi, na desno ruža, a na lijevo ptica.

20. Nadvratnik od bijelog kamena, dug 2·25, šir. 0·62, a deb. 0·19; na pročelnom rubu urezana

tri križa. Nađen u vrtu Jose Vučkova s vanjske strane istočnih gradskih zidina do „Jaza“. gdje se vide zidovi vanjske utvrde.

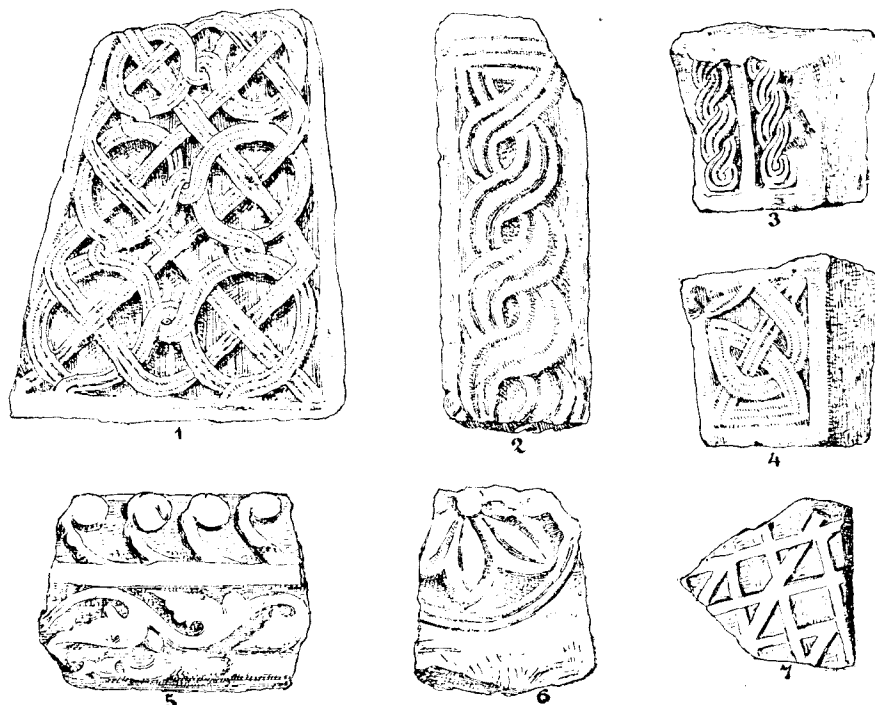
21. Ulomak ploče od bijelog kamena, dug 0·24, šir. 0·18, deb. 0·06, nađen kod Glavice do župne crkve; urešen ružom u plohorezbi (Sl. 114. br. 6).

22. Ulomak ploče na dva lica od bijelog kamena, dug 0·18, šir. 0·12, deb. 0·07; nađen kod Glavice. Urešen na obje strane plohorezboj, s jedne kružnica s pleterom, s druge rešetka.

Biograd“ (Bull. dalm. 1880, 1881), ne nalazi se više u Biogradu, jer su kojekuda raznešeni, a dijelomice rek bi da su dospjeli u kninski muzej.

V. Škarpa.

2. Iskapanje starina u Šušnjevom selu i Čakovcu. Šušnjevo selo i Čakovac malena su seoca, koja se steru podno brda Vinice u općini Oštarija, kotaru ogulinskom. Tijekom vremena iskopavale se i iskopavaju se u tim selima kojekakve starine, a ima nešto od njih i u našem narodnom muzeju.

Sl. 114. Sredovječni arhitektonski ulomci iz Biograda.

23. Ulomak mramorne ploče sa pleterom u plohorezbi u pločniku oko župne crkve sa zapadne strane.

24. U dvoru Marka Morožina više komada mramornih pragova, od kojih jedan služi za prag od vrata.

25. Ulomak kapitela ili praga od mramora, uzidan u vrtu Pande.

26. Ulomak prsobrana od bijelog kamena, dug 0·47, šir. 0·32, deb. 0·11, urešen plohorezboj: čokot s volutama, te trolatične rozete u sredini. Uzidan na vanjskom uglu dvora Šimice Labrove.

Većina predmeta, koje spominje g. Grgur Urlić Ivanović u svojem članku „Albanaris —

Putujući Jošipovom državnom cestom, koja polazi iz Karlovca, te prešav željezničku prugu u Košarama, pređe se maleno brdašće i dođe u selo Skradnik. Prošavši kroz Skradnik, eto nas za pol sata na jednom raskršću, gdje državnu cestu presijeca put, koji ide kroz Šušnjevo selo, i dalje preko ceste u Čakovac. Odmah podalje raskršća na desno nalazi se t. zv. „Rahanka“, maleno brdašće, na kojem je na okupu nekoliko drvenih kućica. Do tih kuća, a na uglu onoga raskršća jest njiva Stipana Božičevića kbr. 234, a do njegova zemljišta imade i drugih njiva njegovih sinova i braće. Kad je taj Božičević prije nekoliko godina kopao na svojem zemljištu, našao je jednu

zlatnu naušnicu, koju je kasnije i prodao, a komu to ne znam. Nekoliko godina kasnije kopao je malo podalje od svoje kuće jamu za podrum, pak je tom prilikom iskopao kojekakvih stvari. Tako je n. pr. iskopao jedan pojas (Gürtel), veli, da je iz željeza, i na tom su pojasu bili još čitavi konci, s kojima je taj pojas bio sapet, da se ne raspadne. Tuj je on našao i drugih stvari, nu pošto za njega ne bijahu od nikakove vrijednosti, to ih je nekuda zametnuo, pa su vukla djeca oko kuće i tako se sve pogubilo. Vele, da su nešto od tih stvari metnuli na tavan, nu kad sam ih zatražio, da nađu te stvari, nijesu, mogli ništa naći. Rečeni Stjepan Božičević kopajući na istoj njivi prošle jeseni, našao je opet jednu drugu rimsku zlatnu naušnicu, koja se sada nalazi u našem muzeju, a našao je tuj i turskih novaca. Oručić prošle godine jedan čovjek njivu Stjepanovu, zapeo mu plug za jedan kamen. Kako su već prije nalazili na tom zemljištu svakojakih stvari, to su odmah pomislili, nije li možda pod ovim kamenom kakav lonac ili kotao pun zlata i srebra. Oni se odmah late posla, pak u istinu iskopaše jednu veliku tesanu, ravnu škrilu kamena, a kad su taj kamen odigli, bijaše pod njim jedan veliki lonac. U tom loncu bilo je samo ugljevlje i kosti, a našao se i po koji predmet. Taj se je dakako lonac zdrobio pod težinom onoga kamena, pošto je odviše tlačio na lonac, kad su oko njega otkapali zemlju. Kamen je onaj stukao i podzidao si njim kuću, a one crijepove od lonca i sve ostalo ostavio je u zemlji, jer ne bijaše ni od zlata ni od srebra. Našao je i jedan lijepo tesani kamen, koji je čunjastoga oblika, a vrh toga čunja je okrugao. Taj mu se kamen nalazi u badnju na zelju.

Propitkujući za sve ove iskopine pripovijedala mi jedna žena, da bi mi znala za mnogo onakovih lonaca kazati, koji su u zemlji zakopani. Stjepan Božičević rekao mi, da će on, kada bude tu svoju njivu za kukuruz orao, kopati malo dublje, ne bi li štogođ našao. Dakako, da on teži za zlatom i srebrom, pak nađe li ovakov jedan lonac, on će ga rastući, kada u njem ne nađe onoga, što bi rada. Ja sam ga doduše uputio, kako da kopa i da čuva sve štogođ nađe, nu držim, da bi ipak bilo bolje, da netko od gospode, koji se u to razumiju, tamo prisustvuje. Moguće bi on iskopao kakovu figuru iz kamena ili kakav napis, pak bi to sve stukao, što bi bila velika šteta. Ljudi onoga sela pričaju, da je na tom zemljištu Stjepana Božičevića, te njegovih sinova i braće, bilo nekada groblje, a to će po svoj prilici i biti, sudeći po onim kostima i stva-

rima, što se u loncu nalaze. (Bilo je groblje rimskog vremena. Op. ur.)

Malo podalje od onoga raskršća nalazi se na malenom brdašcu na podnožju brda Vinice kuća Josipa Božičevića k. br. 10, a kod njegove se kuće nalazi jedan kamen, tesan u obliku jedne velike polukruglje, kojoj je promjer po prilici $\frac{1}{2}$ metra. Čini mi se, da je taj kamen ovamo donešen iz Čakovca.

Na samom brdu Vinici kopao je jedne godine jedan seljak iz Šušnjevog sela svoju njivu, pak se namjerio na jedan kamen, dosta dug i širok, a ravan kao tabla od stola. Kad je taj kamen odigao, našao je pod njim čovječji kostur, te ga je odmah u zemlju i zagruo. Pripovijedali su mi ljudi, da su i na tom brdu na raznim mjestima iskopavali kojekakve stvari, kao sablje i onda kojekakve nakite. Svim tim stvarima nema danas ni traga.

Skrenuvši s državne ceste od onoga raskršća na lijevo, pređe se preko potoka Munjave, preko kojega je načinjen drveni most. Pod tim je mostom jedan lijepo tesani kamen, a oblika je valjkastoga, te služi ondje za baticu. Taj je kamen ovamo donešen od kuće Mate Gračanina, koja se nalazi na lijevo, malo podalje od ovoga mosta. K njemu ćemo se navratiti malo poslije, jerbo prije na desnu stranu puta nalazi se kuća i zemljište Vale Božičevića. Zemljište rečenoga Vale veoma je pjeskovito, a jedva zaoreš plugom malo niže, namjeriš se na silne zidine. Vala Božičević latio se posla, te je počeo otkapati ove zidine. Zid je debeo po jedan metar, a sazidan je iz samoga kamena, samo se ovdje ondje nađe po koja ciglja. Vala pripovijeda, da su to bili podrumi, a to je tim vjerojatnije, pošto je kopajući te zidine naišao na razne predmete, kao: željezne obruče s bačava, zatim je iskopao jednu vagu, koja se odmah raspala, kad ju je htjeo izvući iz zemlje. Našao je navodno i jednu uru, koja se također odmah raspala. Iz onih zidina iskopao je silu gvožđa, a to su bili „panti“, na kojima su bila vrata. Ove je pante dao raskovati, te mu je još samo jedan takav pant preostao, i toga ima kod svoje kuće. Pripovijedaše mi, da je već stotine vozova odvezao kamenja s te njive na cestu, a tamo se upotrijebio za posipavanje. Nu još imade silesija tih zidina, te mi rekao, da će ili ove zime ili u proljeće iskopati taj zid. On mi točno pokazivaše, kuda zidovi teku, te mi dapače pokazao i mjesta, na kojim su vrata u zidu ostavljena. Po njegovom pripovijedanju taj se zid stere na široko i daleko, a prvom prilikom ja ću donijeti

točan nacrt zidova, kako mi ih bude taj Vale pokazivao.

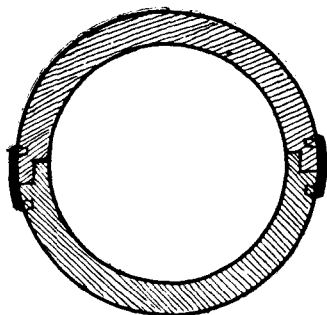
Malo podalje na lijevo putu nalazi se kuća Mate Gračanina. Pred kućom nalazi se jedan široki i dugački tesani kamen poput najvećega stola. Taj mu kamen ljeti i služi za stol. Uza taj stol od kamena nalazi se još jedan debeo tesani kamen valjkastoga oblika, te je skoro na vlas jednak onomu pod drvenim mostom.

Uz kuću i iza kuće nalaze se zemljišta ovih Gračanina, te mi pripovijedaju, da je i u tom zemljištu dosta zidina, koje se protežu daleko i široko. Kad se te njive oru, također se nalaze kojekakve stvari, a najviše rimskih bakrenih novaca. Jednom su našli punu šaku bakrenih novaca, nu ne imajuć za njih nikakove vrijednosti, metnuli su te novce na kamen, a s kamena su ti novci opet pali na zemlju i tako se zaorali.

Pripovijedao mi Mate Gračanin, da su njegovi stari jednom iskopali jedan veliki kruglji sličan kamen. Taj kamen bijaše sastavljen iz dviju polukrugalj, koje su bile sa željeznim klamfama sklamlane u jednu kruglju. Kad su oni istrgnuli one klamfe i rastavili jednu polukruglju od druge, kažu da su unutra našli jedan kalež, ne znam iz kakova kova, a uza nj da bijaše i drugih predmeta (?). Kalež su, kako kažu, prodali nekakvoj gospodi, a one se druge stvari opet izgubile. (Ovo pripovijedanje nije najvjerojatnije. Op. ur.)

Jedna šuplja polukruglja nalazi se na brdu Vinici u kapelici sv. Katarine i tamo služi za blagoslovljenu vodu. Za drugu polovicu ne znam, nu po svojoj prilici bit će gdje u Čakovcu.

Kamen pako u prerezu izgleda ovako:

Mislim, da je dao prošle godine kopati iza štale Mate Gračanina ogulinski predstojnik g. dr. Malešević, te je iskopao nekoliko opeka, koje je odnio sobom. Isto je tako dao kopati t. zv. „Ševrovićevo brdo“ blizu Skradnika, gdje da je po narodnjem pričanju zakopan turski car. On je

zaista našao čovječji kostur, kojega je, kako mi pripovijedaju, na mjestu i ostavio, samo što je nekoliko zuba sobom odnio munjavski bilježnik g. Josip Marković. Da je moguće, da je tu zakopan kakov čovjek, kojega je možda tkogod tu ubio, posvjedočava to, što narod priča, da je na tom mjestu ubila baba turskoga cara s Modruškoga grada iz lumbarde i tuj da su ga zakopali. Ne znam pravo, ali mi se čini, da se baš s toga mjesta ni ne vidi Modruški grad, jer ga zakrio Veljun, a po tom je moguće, da je toga čovjeka zaista i ubila kakova žena, ali ne s Modruškoga grada, jer se niti ne vidi, a uza to je mjesto udaljeno jedno od drugoga kakvih deset do dvanaest kilometara u zračnoj daljini.

U dvorištu Mate Gračanina u Čakovcu ima jedan ogromni tesani kamen četverouglasta oblika, koji se već iz daleka bijeli, a služio je za stup. U istom dvorištu imade i četverouglastih opeka, nešto veće od današnjih, što su ih iskopali iz zemlje. Još i drugih predmeta imali su ti Gračanini, ali im danas nema ni traga. Preko puta kuće Gračanina, a iza štale Vale Božičevića, jesu njive nekakvih „Bartolovih“ (zovu se Juričić) i ovih Gračanina. U zemlji na tim njivama imade također mnogo zidina, te je pokojni Bartol Juričić već stotine vozova kamenja na sesoski put i cestu izvezao. Silnih je tuj bilo zidina. a tlo je veoma pjeskovito.

Podno brda Treskavca, između sela Čakovca, državne ceste, te desne obale potoka Munjave, prostire se ravno polje t. zv. Rudina. Ta je Rudina više manje pjeskovita, pak nema sunnje, da kad bi tko kopao malo dublje, da bi naišao na kakove zidine. Ljudi su već otprije na tom polju iskopavali kojekakove predmete, a ti su dakako bili samo na površju, a da dublje nijesu kopali i po tom ne naišli na nikakove zidine, razlog je taj, što su ta zemljišta dosta odaljena od kuća, pak ljudima ni na um ne padne, da bi išli tamo kopati zid. Na toj su rudini našli različite vrste oružja, taneta iz pušaka, te velike željezne kuglje iz topova i starih novaca, ali se svim tim stvarima zameo trag, te je ostalo samo nekoliko velikih željeznih kugala iz topova.

Vrativši se natrag na naše raskršće, da podelmo dalje državnom cestom prema Josipdolu. Trista po prilici metara od ovoga raskršća nalaze se na desno zemljišta t. zv. Brda. Odmah uz cestu na desno jest njiva Mate Kostelića k. br. 6, koja je na malenom brdašcu i sva je pjeskovita. Njiva ova zove se „Kostelićevo groblje“, a to zato, jer je tuj po narodnjem pričanju bilo groblje i crkva. Sudeći po onom pjeskovitom tlu

mogla je zaista tuj nekada opstajati kakova zidana zgrada, a da li je to baš crkva bila, to se izvjesno ne može reći, van ako ćemo vjerovati narodnjem pričanju. Stariji ljudi dapače pripovijedaju, da su im njihovi stari pripovijedali, da su još ruševine te crkve vidjeli, koja je tuj opstajala. Da li se tuj štogod iskopalo, nijesam mogao saznati.

Idući dalje državnom cestom dolazimo na raskršće u Josipdol. Na desno ide županijska cesta u Ogulin, koja se polagano uspinje uz brdo Siću, a isto tako polako i pada. Nešto ispod Siće odvaja se od ove ceste na lijevo put, koji vodi u steljnice pod Veljun. Veljun je dugačko brdo, koje se proteže naporedno V. Kapele. U tim steljnicima pod Veljunom imade tri do četiri groblja, nu biti će valjda iz novijeg doba, pošto su uređena, kao i današnja seoska groblja. Groblje je u obliku kvadrata, a oko njega se nalazi iskopana graba. Oko groblja rastu jaše, a po samom groblju bujad. Kod jednoga takovoga groblja nalazi se jedna ruševina od crkve, kojoj se poznaju danas samo temelji, a to su kao hrpe pijeska, koji se stvorio uplivom zraka i kiše od one melte i kamenja, a po tom raste mašvina i stelja. Za ovu ruševinu priča narod, da je negda bila crkva sv. Jurja, koju su kasnije razorili Turci. Crkvu su onda sagradili preko Veljuna u Zagorju na čast sv. Jurja. Kuća ovuda nema nikakvih, a vrlo je čudnovato, što ima više groblja, a jedno od drugoga nije odviše daleko.

Nedaleko ove ruševine, prema sjeveru, nalazi se jedno ljekovito vrelo Vrbica. Ona izvire iz zemlje ispod jednoga malenoga humka, pak izgleda kao da kuha. Sam izvor obzidan je zidom, a ostavljena je jedna luknja kuda voda otječe. Tuj se jamačno uzdizala zgrada, kupalište, koje je sada razore o. Kad se ove vode uzme u čašu, čista je i prozirna kao kristal, a iz nje se dižu bijele iskre, što je znak, da imade u njoj dosta ugljične kiseline. Ljudi svašta vjeruju i pripovijedaju o ovoj vodi. Tuj ljeti i inteligentnije osobe dolaze i kuplju se u njoj, a pošto je voda mrzla, dovoljno je, da se čovjek samo smoći. Ni jedan čovjek, a ni gospodin ne otiđe odavle, a da ne bi pio te vode i da se ne bi u njoj umio. Svatko mora ovu vodu čimgod darovati, mora u nju baciti barem jedan novčić. Tuj se i drugih stvari nalazi, kao: češljeva, košulja, obuće, a u samoj vodi ukosnica i novaca. Moraju se naime tu ostaviti i one stvari, što ih je čovjek upotrijebio kod kupanja. Ovom se vodom liječe kosto-bolni ljudi. Pošto ljudi u ovu vodu bacaju koje-kakve stvari iz praznovjerja, to držim, da su oni

taj običaj baštinili od svojih preda. Jednom sam bio kod te Vrbice s jednim župnikom, pak sam se nečkao, nisam htjeo piti one vode, te mi rekao taj župnik: Pijte samo, jer i ja znam za tajnu te vode. Ja sam ga poslušao i pio, a tajna je bila ta, da sam bio ogladnio od te vode.

Ja sam tako evo ispričao sve što sam čuo i vidio, pak završujem.

Juraj Božičević,
filosof.

3. **Otočac**, 16. siječnja 1898. Izveštaj kr. kotarske oblasti u Otočcu o iskapanju u Prozoru.

Dana 15. prosinca preduzeta su oko Prozora opsežna kopanja sa većim brojem težaka, pod nadzorom tehničkih organa kotarske oblasti u Otočcu. Kopanja preduzeta su ponajprije na općinskom zemljištu naokolo vrhunca brijega Vitla na terasama, jer vlasnici privatnih zemljišta u dolcu kraj Vitla, gdje se japodski grobovi najčešće nalaze, ustručavahu se dozvoliti kopanje na njihovim oranicama. Kopanje na terasi obavilo se je uzdužim i poprijječnim jarcima, u nekakvom garištu, sastojećem se ispod 0'40 m. debljine naplavljenе zemlje crnice, nesuvislih ostanaka izgorjelog zida, melte, izgorjele zemlje, nešta ugljena i gruhe, te ne bijaše za sada moguće ustanoviti, da li ovi ostanci pripadaju izgorjeloj građevini ili je to samo slagalište gruhe.

U ovim jarcima su omanji čerpići pronađeni od razbijenih lonaca, dva novca, jedan sa čitljivim rimskim napisom, neznatna željeznina i 5 klinastih 10 cm. dugih opeka sa probušenom kruglom rupom i dosta razbacanih kosti. Bliže vrhunca Vitla, na mjestu, gdje je prividno opasao zid u duljini od kakovih 400 m. cio brijeg bje očišćen jedan dio toga zida u duljini od 6'0 m. debljini od 1'10 m. i dubljini od 10 m. Izvana sastoji ovaj zid od grubo oklesanih četverbridnih $\frac{0'25}{0'25}$ m. vel. klesanaca, a prama nutar od neizrađenog lomljenjaka mortom dobro vezanog.

Unutar zida pronađena su 4 omanja nezuatna komada uresa od mjedi, probijeni crijep i tankih opeka za tarac, kao i komad žljeba od gline.

Na trećem mjestu napokon u blizini ovih oranica, u kojima su do sada najznamenitiji japodski grobovi otkriveni, preduzelo se kopanje, nakon što je za rukom pošlo dobiti dozvolu vlasnika.

Ovo kopanje urodilo je dobrim uspjehom, jer je u grobovima, koji samo 0'50 m. duboko ispod površine leže, pronađeno oko 20 komada uresa od tuča i jantara, te su ovi grobovi, po predmetima sudeć, nedvojbeno japodskog porijekla.

Među inim iskopan je prilično uzdržan prednji dio lubanje sa čelom, dočim je izim toga mnogo kostijuh a i lubanja iskopano, koji saveza među sobom nemaju, jer nisu pronadjene kosti u cijelosti, nego se čini, kano da su kosti bez sustava rasipane među i ispod nepravilno nabacanog kamena lomljenjaka. Svakako je vjerojatnost, dapače je sigurnost pružena, na ovoj oranici pronaći još dosta zanimljivih predmeta, u slučaju da vlasnik ostaje svojoj danoj dozvoli vjeran; jer isti već neka zabtjevanja za otštetu stavlja.

Ostali vlasnici, kao Marković i Adamović, ne će ni da čuju o kakovom kopanju na njihovim oranicama, u kojima su do sada sve predmete, nalazeće se u muzeju iz Prozora, pronadene, nego u svojem kratkovidnom egoizmu traže otštete vanrednih visina.

Potpisana oblast kani svoja istraživanja dalje nastaviti, nu zato joj manjkaju novčana sredstva, te ako bi joj ravnateljstvo muzeja kakov iznos, recimo oko 50 for. na raspolaganje stavilo, mogao bi se povoljan uspjeh očekivati.

Vrhu učinjenih iskapanja sastaviti će se tečajem vremena na temelju katastralnih mapa pregledni nacrt, toli glede grobišta, koli glede grada na brijegu Vitlu, koji bi možda k razjašnjenju povijesti japodske metropole nešto doprinijeti mogao

4. **Otočac**, 3. prosinca 1898. Izvještaj k pošiljci starinskih predmeta, otpremljenih po kr. kotarskoj oblasti u Otočcu narodnom muzeju u Zagrebu.

Na omotima, u kojima su pojedini predmeti zamotani, napisano je otkuda potiču. Najveći dio predmeta iz prethistorijskog doba iskopan je u japodskoj nekropoli na podnožju brijega Vitla kod Prozora i to u istoj kotlini, u kojoj su nekada učitelji Marković i Žagrović sabirali predmete prozorske zbirke, nalazeće se u narodnom muzeju u Zagrebu. Ove godine bijaše prekopano zemljište seljaka Jure Kovačevića iz Prozora parcela broj 1971, koja leži od onih parcela, gdje je Marković kopao, na istoku od prilike 38 metara udaljeno. Prekopana je površina od 26:0 metara duljine i 24:0 širine. Predmeti su nađeni u grobovima, ležećim u raznim dublinama od 0:50 m. do 2:0 m. i to u više slojevah. Način iskopavanja u 2:0 m. dubokoj grabi koja se je prema napretku posla zasipala, kao i položaj grobova, nije dozvolio označivanje položaja i sastav škice pojedinih kostura sa okolišnim kamenom i pronadenim nakitom, nu bezdvojbena je ustanovljeno, da su svi mrtvaci zakopani bili u ležećem položaju, te grobovi okolo obloženi sa

kamenom. Naišlo se je u grobovima i na tragove drvlja odnosno dasaka, no ne u takvoj množini niti sustavu, da bi se o porabi istog kakav zaključak stvoriti mogao. Od lubanja bila je jedna dobro sačuvana osobitom pomnjom izvadena i zbirki pridodana. Istaknuti se mora okolnost, da u više od stotinu prekopanih grobova nije se našao trag kakvom oružju, ili inomu vojničkomu znaku. Pošto se najodličnija mjesta ove kotline do sada prekapala nisu, to ne ima sumnje, da se u gore spomenutoj kotlini nalazi još nepretražanih japodskih grobova, krijućih možda u sebi koje važno iznenađenje, nu kraj vanredno visokih otštetnih zahtjeva, što ih vlasnici zemalja stavlja, je nastavak kopanja vrlo mučan posao.

Istraživanje nastavljeno je nakon prekopanja u groblju Japoda, na brijegu Vitlu, gdje ništa osobitoga pronadeno nije, izim tragova zida, koji je opasao vrh brijega i koji je rimskim načinom od tesanog lomljenjaka zidan. Pom prilikom nađena su 2 bakrena rimska novca i ini neznatni predmeti.

Spomenuti je, da je kameno dljeto, koje se među predmetima nalazi, pronadeno upravo na vrhu Vitla, a kako ima na ovom brijegu više omanjih špilja, možda bi se ovdje i više predmeta iz kamenitog doba pronaći moglo, što bi dokazom bilo, da je brijeg Vital i njegova okolica od više tisuća ljeta amo odabran bio za nastanijavanje u ovim krajevima desećeg se pučanstva.

Na istočnom obronku Vitla, prema državnoj cesti, iskopani su ostaci bunara, odnosno uređenoga vrela sa napojištem isklesanim u kamenu. Po kazivanju žitelja nađene su ovdje olovne cijevi, služeće valjda nekada kojemu omanjemu rimskomu vodovodu.

Iz ruševina opsežne rimske zgrade kraj Vitla iskopan je iz dubine od 0:50 m. ispod tla sarkofag sa rimskim napisom. U tom sarkofagu, pokrivenu sa 2 ploče, nađene su 2 lubanje i nešto kostiju. Lubanje pridodane su zbirci. Dvojiti se mora o tomu, da li pronadene kosti pripadaju prvobitno u sarkofagu sahranjenomu. Protiv toga govori položaj pronadenih kosti, koje u naravnom položaju nisu bile, nadalje pomanjkanje svakoga uresa ili inih predmeta i konačno malene dimenzije pokrovnih ploča, koje stijene sarkofaga nepotpuno pokrivaju. Fotografski snimak ovog sarkofaga nalazi se kod gospodina ravnatelja muzeja, dočim je sarkofag prevezen u Otočac u dvorište kr. kotarske oblasti.

Nalazište starih novaca sadržanih u pošiljci, neda se označiti, jer potiču od više osoba iz raznih krajeva Like.

Predmeti u posebnom omotu, potičući iz Drenovog klanca kod Brloga, nađeni su u jednom tumulusu, vjerojatno japodskog porijekla. Ovaj tumulus je dosada neistražen i obećaje, da dosta u sebi krije, jer prema pripovijedanju domaćih ljudi bijaše ovdje pronaden razni bronsani, da pače i srebreni nakit, od zadnjega naročito jahač na konju, koji su pronadeni predmeti na sve krajeve raznešeni, dočim se ostaci u spomenutom omotu nalaze. Bude li ove godine povoljna zima, to će se tečajem iste gornji tumulus prekopati.

Cvjetko Vurster,
kr. inžinirski pristav.

5. **Otočac**, 6. prosinca 1898. U odgovoru na Vaš cijenjeni dopis od 30/11. br. 386. šaljem u privoju izvještaj glede svojedobno arh. muzeju otpremljenih starina. Podjedno prilažem račun o potrošku doznačene svote od 50 for.

Glede opisanih rimskih medašnih kamena imadem Vam javiti slijedeće Vrela, sa kojega bi voda pram Otočeu iz Švice tekla, ne ima sada, nu bilo ga je valjda prije i to u „Lipovljevoj“ dolini, koja leži u sredini između Švice-Otočca i Kutereva. Ova se dolina spušta prema Prozoru i Otočeu. Po kazivanju žitelja nalaze se u ovoj dolini ostanci starih zidova, kod kojih je prije nekoliko godina seljak Gliša Obradović kod prekopavanja, naišao na nekoliko bakrenih i srebrnih novaca. Vjerojatno je porijeklo ovih zidova rimsko, te ću u blizini istih i po cijeloj spomenutoj dolini učiniti potragu za opisanim kamenom. Smrčeva dolina nalazi se u župi starigradskoj između sela Velike Brisnice i vrha Veliki Rainac, u visini od kakvih 1500 m. Ubilježena je na gener. karti 1 : 75000. Vjerojatno je, da ću slijedećeg ljeta imati posla u onoj kosi Velebita oko lokve jedne kod Palinovac vrha 4 km. od Smrčeve doline. Tom prilikom ne ću propustiti, da se onamo uputim, a izim toga učiniti ću potragu po žiteljima Vel. Brisnice, s kojima i onako u savezu stojim radi kopanja bunara u njihovom selu. Uspjeh javiti ću čim prije. Pomoćnik moj zove se Mate Brajković, koji je kod cijeloga posla vrlo vrijedan bio. *Cvjetko Vurster.*

6. **Hok**, 25. listopada 1898. Danas sam pronašao u ovdašnjem manastiru opet jednu starinu i držim, da je donji dio onoga „jaganjca“, kojega ste odneli. Isti je kamen ornamentisan i vrlo je dobro sačuvan, jer je izrezana strana zaklonjena bila. Kamen je služio na manastirskoj kapiji kao obrana od točkova, i nalazi se na kapiji iz napolja. Mi ga onomad nismo opazili. Otac Gvardian, a i

onaj stari pater nisu kod kuće, te sam zamolio O. Mladena, da rekne O. Gvardianu, da ga muzeju pošalje. *K. Arsenić.*

7. **Nikinci**, 29/XII. 1898. Odgovarajući na Vaš cijenjeni list od 1/XII. t. g. br. 387. šaljem Vam 50 komada raznih novaca, koji su ovdje nađeni. — Što se tiče opisane ciglje itd., to Vam ne trebam slati, jer ona je zaista rimska, buduće sam vidio rimsku ciglju u Mitrovici, a nikinačka je na dlaku ista. Ovdje ima takve ciglje dosta, a imaju je i mnogi seljaci. Neki je seljak iskopao u svojoj bašći 1000 kom., koji nisu bili uzidani, već samo na hrpu složeni; neko ih je naime bio za uporabu spremio i — zaboravio. Imate pravo, što pišete za starorimske nadgrobne spomenike na današnjim grobljima. Ja sam našao takav jedan na starom ovdašnjem groblju klimenačkom. Isti je povaljen na natpis, pa sam zamolio ovdašnje opć. poglavarstvo, da ga dade ispraviti, a kad ga isprave, opisat ću Vam. Po pripovijedanju ovdašnjih ljudi, napis je ćirilski i nečitljiv; dakle bi bio rimski napis otesan i ćirilskim zamijenjen. Međutim držim za sigurno, da je ovaj kamen spomenik rimski. U ostalom, ja se živo zanimam za starine, pa što god se pronade, javit ću Vam.

Josip Binički,
rav. učitelj.

8. **Bizovac**, 5/8. 1898. Istom evo danas ugrabio sam malo vremena, da Ti na Tvoj vele. cijenjeni list od 19/7. i štovani upit odgovorim. Svi kameni i zemljani predmeti nađeni su prigodom rigolovanja jedne table samatovačkog vinograda. Kada bi ja imao kada, ili još bolje, kada bi Ti imao kada, u ono doba, kada budemo ostale table vinograda rigolovati započeli, da tamo boraviš, pak određuješ, onda bi sigurno i cijelih i bolje sačuvanih stvari našli. Ja sam sa pustare Selci odnosno iz rudine Klenje, koje našoj pustari Selci pripada i prije godinu i dvije godine dana po 1, 2 i 3 komada bronsanih našašća poslao; i ovo je tamo prigodom oranja po išpanu vlastelijskom Ljudevitu Seh nadeno, i to dne 20/6. 98. Pustara Selci nalazi se između Čepina i Bizovca. *Luka Čosić.*

9. **Valpovo** 11. listopada 1898. Dne 6. studenoga 1897. našao je radnik Domokoš prigodom kopanja zemlje na zemljištu vlastelinstva valpovačkoga u samom Valpovu kraj vlastelijskih gospodarskih zgrada jedan zemljani ćup sa srebrnim novcem. Ćup i novac predan bi uz primjerenu nagradu vlastelinu valpovačkomu presvj. gosp. grofu Rudolfu Normanu Ehrenfelskomu,

koji je dao novac očistiti i razbiti ćup sastaviti. Sve to čuvao je u svome salonu, jer je veliki ljubitelj starine. Na zamolbu moju izvolio je gosp. grof taj nađeni ćup i sve nađene novce darovati arheološkome društvu

Slobodan sam stoga u ime gosp. grofa priposlati današnjom poštom taj ćup i sve te novce na adresu slavnoga ravnateljstva.

Leonardo Fichtner,
učitelj i povjerenik.

10. **Sisak** 23/I. 1899. Od kako je ravnatelj g. Jos. Brunšmid sa potpisanim povjerenikom ono jesenas bio razgledati sisački stari grad na utoku Kupe u Savu, da što god starina nađemo, je potpisani češće raspisivao toli gospodara starog grada g. Jak. Planera, koji i njegove namještenike, da li se gdje god namjeriše na što god starinskoga. Nekom zgodom rekoše mi, da je u jednoj kuli uzidan kamen, ali neznaju gdje. Ja sam tražio ali nisam našao. Neki dan probušili su zidari jedan zid. Pri toj radnji u istomu se zidu namjeriše na uzidan kamen nalik na poganski žrtvenik, koji je ležeć uzidan, a na njem razabire se od prilike, kako taj par prepisih na licu mjesta sa dosta oštećena kamena i pismena, ovo. (Slijedi napis CIL III 3958. Op. ured.) Ima li osobitu vrijednost, mogao bi se kamen izvaditi iz zida. Ovih dana pokazao mi je jedan građanin srebrni novac sa dvije usporedno stojeće ljudske figure na naličju. On to za vrlo vrijedno drži, pa mi nije dao, jer da je taj stari novac, kakova ja do sele nijesam zbilja vidio, iz Dalmacije Grobaru kod sv. Marije na brdu naložio sam, da bude kod kopanja grobova dosta pozoran na starine, nu do sele još ništa osobita.

F. Hefele.

11. **Vališelo** 8. travnja 1898. U ovdajšnje trgovkinje gdje. Amalije Rosenberg nalazi se jedna napisna ploča sa grada Cetina sa turskim tekstom. Ploča je duga 1.93 m., a široka 0.83 m. Napis je u četiri retka, po sredini rastavljena okomitom crtom; ispod svakoga retka je također potez. Sav napis je okružen do 0.10 m. širokim okvirom u dnu kojega je u sredini ovakav napis „HV7“ po svoj prilici godina. Tu ploču je htio ovih dana kupiti jedan bosanski činovnik za sarajevski muzej, ali se nisu mogli složiti, jer je na nagovor potpisanoga ista gospođa izjavila, da će o spomenutoj ploči obavijestiti slavno to ravna-

teljstvo, te da će se s tim sl. ravnateljstvom gledati sporazumjeti glede prodaje tog napisa. Potpisani je osvjedočen, da će to ravnateljstvo gledati sve učiniti, kako bi nam i taj historijski spomenik ostao u domovini, te se izjavljuje spremnim podati sve potrebne obavijesti.¹

Josip Horvat,
rav. učitelj.

12. **Mitrovica** 28/II. 1898. Skoro svaku večer radim na nacrtima i popisu rimskih starina te sam već prilično napredovao. Bodri me na rad osobito to, što ispitivanjem saznajem sve više, tako da imamo nade, da ćemo prilično materijala sabrati. Sad tek uviđam, kako bi dobro bilo, da su stari izvještaji bili potpuniji, a i od novijih rijetko je tko označio lokalitet.

Što se tiče kopanja kod gospođe Plavšićke, nadam se, da ću uspjeti; dosad je bilo nepogodno vrijeme. Nu i u najgorem slučaju, da ona nedozvoli kopati, bili bismo sigurni jer velik dio tog poda od mozaika prelazi u erarski vrt mjerničkog ureda.

Prošle jeseni poslije Vašeg posjeta bio je kod mene moj bivši učenik g. Ivan Johler učitelj u Strošincima sa tamošnjim g. župnikom. Po svom običaju zapitah odmah tu dvojicu gg., da li ima kod njih kakovih rim. starina, pošto je Saldis (Soljani) bio u blizini, a put jamačno onuda u Brod prolazio. Oni mi kao obično na brzo odgovore, da neima ništa, ali napokon ipak rekoše, da ima u jednoj kući stari grčki napis. Stoga zamolih g. Johlera, da mi prepis ovog što prije pošalje. Nu ovaj zaboravi na to, dok ga ja ponovno neumolih. I tako neki dan dobih željeno. Evo što mi piše: Strošinci 22 II. 1898. Prije 12 godina (1886.) izvađen je taj kamen iz kućnog temelja, koja se prezidavala. Nu kako i otkale je tamo došao, nezna se. Izvađen iz temelja ležao je u dvorištu. Tad se u Jamini zidala škola, a ondašnji parok i učitelj htjede ga u ovu za ures uzidati, ali ga vlasnik ne htjede dati. Oni da su pročitali „Obrad pastir (svinjar).“ Sad se taj kamen nalazi kao skalina od hodnika, ali uzidan tako da samo polovina napolje stoji. Kamen je dug i širok 0.76 - 0.79 m., a debel 0.37. (Kamen ima ćirilicom pisan napis). Ako bi Vam iz Zagreba pisali, da bi tko možebit htjeo doći, da taj kamen pregleda, to bi mi morali prije pisati, da tim ljudima (Rajko Vidaković) mogu reći, da ga izvade i vodom na-

¹ Spomenik je građevni napis sa cetinske kule Drendule od g. 1176. od Hedžre (1762. posl. Kr.). Gospođa A. Rosenberg poklonila ga je narodnom muzeju i dala na svoj trošak dovesti do željezničke stanice. Op. ur.

kvase, ako bi od maltera bio. Buduć je to vadenje i u slučaju, da ga ne uzmu, s troškom skopčano, to bi starinsko društvo imalo trošak snašati. Ako bi ga pako htjeli, to bi moralo pomenuto društvo neku otštetu dati, buduć se mora na ono mjesto drugi kamen metnuti. Za ravnanje moram Vam javiti, da su im onaj pop i učitelj za isti kamen nudili 10 for. *Ivan Johler*, učitelj.

Ako uzmete generalštopsku kartu naći ćete, da jedan put vodi iz Vel. Radinaca u Gregurevce, a drugi u Šuljam. Höhen Cote 111., baš na mjestu, gdje se ta dva puta razilaze, kopan je oko g. 1870. zdenac, te su tom prilikom naišli na sarkofag od kamena. Poklopac mu i danas još služi samo kao valov. Da li je imao napis ili reljef, neznade mi kazat Antun Španović.

Jučer dočuh, da su na jednom mjestu naišli na rimske grobove, a na drugom na zidove; nijesam još dospjeo, da oba mjesta pregledam.

Ignjat Jung.

13. **Mitrovica** 10./III. 1898. Pravo imate što po stupićima kod g. Plavšićke zaključivaste na kupke, ali sam ja pogrešio, što nijesam dospio, da svoj izvještaj bolje obrazložim. I ja sam odmah tako pomislio kao i Vi, jer se još od g. 1884. interesujem za rimske kupke, te su mi i neki tlocrti poznati, ali ovdje je stvar posve druga. Prvo stupići nijesu kako mislite pod, nego nad patosom od opeke u kraj hodnika, te niski maleni i malobrojni (samo 4). Kad pomislimo na veličinu poda od mozaika, onda bi jih moralo bit mnogo, jer bi to bilo oveće kupalište. Drugo cijevima za dovod vode do sad nema ni traga. Premda se sad još naravno nemože izreći meritoran sud, držim još jednako, da to neće biti kupke. U ostalom i mnijenje, da je crkva, kako prvi put mišljah, nije dakako ni dostatno vjerovatno, a kamo li sigurno. Crkva, koja je na tom mjestu opstojala prije naše sadašnje, bila je, kako naknadno nadoh u glasniku bisk. sriem. 1897. br. 14—24., neznatna kapela sv. Dimitrije (1735) bez pravog krova sa 1 žrtvenikom privatno darovanim i bez redovitog svećenika. Kad je po „vodiću“ bilo u Rimu 11 thermi, 856 javnih kupališta, 1352 basina sa zdenci, 11 nymphaeja, onda je naravno i u Sirmiju bilo dosta kupališta. Dosad znam izvjesno za tri.

Za knjižicu o „Vindonissi“ zahvaljujem Vam se najusrdnije, te Vam ju ovim vraćam, pošto sam naert prerisao i dimenzije pribilježio. Ja odavna već tražim amphiteater mitrovački, jer je morao tu biti, a našao sam i indirektnu vijest. Kronos I. S. 199. veli po starim piscima (neznam kojem):

„Jener Gladiator o. Athlete, der zu Anfang des 4. Jahrh. in Sirmium Gastrollen gab, war ebenso wenig der erste und letzte, der die Provinzialen einen der Hochgenüsse der röm. Gesellschaft vor-kosten liess“. i „Nicht überall überfloss das Leben von Luxus und Verfeinerung wie z. B. in Sirmium.“ Gdje je gladiator tamo je valjda bila i „arena“. Samo su mi dosad bili poznati po slikama veliki amfiteatri sa s m a od kamena a za ovakav sam imao slabe nade, nu videć onaj iz Vindonisse sa okolnim zidovima, a drveni m gledalištem, dobio sam mnogo više nade, da ćemo ga i ovdje naći. Poduže već pomišljam na jedno mjesto na kraj grada blizu kamenog mosta, ali morali bi prigodice šipkom pokuse pravit.

Šaljem Vam duplikat „Tumača znakova“ te Vas molim, da mi izvolite saopćiti, da li se snjim slažete ili ga želite u čem promijeniti dotično nadopuniti. Ako bi u praksi nastala potreba, da ga nadopunim, sam ću to onda javiti. Do sad sam popisao preko 130 listova sa mnogo više objekata. Držim se kronološkog reda, te ću kad dovršim sastavit kratak „Index“ pak onda razredit cijeli materijal na „insule“ i u naert uesti. Posla još dosta! Sad se češće razpitujem, pa tako i više saznajem nego prije.

Ona dva slučaja koja Vam zadnji put javih, bio je jedan (Mahač Iv.) svietl. ul. br. 20. (st. 524.) dupli zid od kamena u dvorištu, koji sam uveo, a drugo: Ratarska ul. Petrović Pajo br. 46. zidana grobnica, otkopana od Ružičke, ali opet zatrpana (nepovadena). Ovo drugo mjesto je važno. Kako mi pripovijedao Pavle Marčinković (on je i sa Hytrekom kopao), povadena je tu od njega i drugih preko 300 grobnica, jedan olovan i jedan kameniti sarkofag sa reliefima (ovaj je kupio g. 1878. g. opat za 25 for. za sebe, te ga uzidao u pod kapele na groblju). Jamačno ima još dosta u tom brijegu grobova, a tako i u blizoj okolici, tako je n. pr. g. 1878, 1879 i 1880. isti Marčinković u svom vrtu i livadi (br. 33. Ratar. ul.) povadio od kamena kapelicu sa 4¹/₂, debelim zidovima 7° dugačku sa 4 zidana stupa, 4 grobnice jedna do druge zidane, onda još dvije i još jedan stup, (opširnije u mom popisu). Slično i kod susjeda njegovih.

U krajiškoj ulici ušao sam u trag zidanom kanalu (kamenom pokriven), koji probija gradske zidine, te se proteže unutra preko 80° (160 m.). Ostale objekte nespominjem, jer sad nedospjevam, da mi posao nezapine.

Stari mi je Marčinković kazao da je on za Hytreka i kod Plavšića kopao na drugoj strani vrta (prema našoj školi) i na Kalvariji.

U Glasniku bisk. sriem. 1897. našao sam da je biskup Szóreny (spominje ga i arkiv a imao je njegovo djelo i Kukuljević) g. 1735. bio ovdje te napisao djelo: „O gradu Sirmiju“. Ima li tu što god? On piše: „ingentia rudera lapidumque congeries“ okostnica slavnog Sirmija.

Naša carinara je zidana 1744. od Pejačevića, onda su jamačno nađena ona 4 komada, koja je pokojni Tordinac isposlovao za zagrebački muzej.

Rad XXV. str. 180. veli g. 1875. dođe u narod. muzej Zegreb. jedna opeka sa grč. nadpisom iz Mitrovice. To je jamačno ona, koju Vi tumačiste u „Eranos Vindobonensis?“ Možda će Bogetić znati, gdje je nađena; raspitati ću se prilikom.

Ignjat Jung.

14. Mitrovica, 11./IV. 1898. Veleštovani gospodine! Dne 10./III. pisah Vam, te Vam ujedno sa zahvalnošću vratih posuđenu mi brošuru „Vindonissa“; ne znam da li ste ju dobio? Pošto se međutim nakupilo nešto gradiva evo me opet u kratko:

Hytrekovi nacrti u Ephemeris Salonitana su netočni, tako je na pr. na T. II. crkva preko 50 m. duga i široka, što je svakako suviše. Rekoh bi da je risao od oka.

Našao sam kod vodovoda blizu željeznice na kraj fruškogorske ulice stupove, koji kao da pripadaju mostu, vodećem preko sjevernog kanala.

U krajiškoj ulici br. 30 (Timotijević) konstatirao sam južnu kapiju u obkolnom zidu: Dva 3 m. deb. zida, a 4 m. duboko u zemlji; spojeni su sa dva tanja zida (2.5 m.), a prag kapije popođen sa velikim tesanim kamenom, a pod pragom opet zid. Ova je kapija vodila na Otok (sada Ciglane).

Pred istočnom i zapadnom kao da su tragovi velikih propugacula.

Našao sam C. I. L. 6143 žalibože razlupan u kaldrumi dvorišta k. br. 489, osim toga još 5 do 6 komada, ali slova dole se ne vide. Gledat ću, da to sve ako moguće nabavim. Slova lijepa, zato mislim da je star.

Y G I V S
F R A E C O P
T I

23./III. Collognath iskopao u dvorištu pod od malih šestorbridih opeka.

Pera Im mi kazao, da mu je stara mati pripovijedala, kako su Jalijom preko njegove livade lađe solarice išle uprav do solare. Tako mi je

moje nagađanje i za zapadnu stranu savskog rukava potvrđeno.

C. I. L. 3241 iskopan je još 1860 kod Ivana Dragutinca, Krajiška ul. br. 70.

Krajiška ul. br. 37 Luketić kolar iskopao u vrtu 3 paralelna zida od kamena, a četvrti je u zdencu u dvorištu. Kod Bratića br. 31 i 33 velik tarac od kamena 2 m. duboko, mislim od ulice i okrugao zidan 3 m. u promjeru stup (basa kipa ili miljokaza).

Jelena Kovačević, stari šor br. 73 (st. 132) našla pri oranju u vrtu isto onako velik cijel kapitel kao Šijakov. što ste ga kupili.

Toša Ugarković veli, da na kraju mitrovačkog hatara prema Višnjecima ima u polju zidova.

Marko Švajberić, srijemska ulica br. 67 (st. 13), iskopao grobnicu i u njoj 3 glansirana žička i lončić neglaziran. Sve ovo je u Manoka.

Srijemska ul. 121 Ante Karalić laui iskopao 2 sarkofaga, kako sam vas izvjestio; sad čujem, da je sada našao kutiju od kosti, koja se raspala, na poklopcu kockasto uložena i zlatom tauširana. Veli, da je tada dao g. opatu, ne znam jeste li dobio?

Vinković Marko našao u ulici sv. Roka godine 1889. kalup crni od pečene zemlje i dao g. opatu.

Zidova ima na zemlji pokojnog dra. Pačić kraj Save. Ovo je mislim bio „Bojanov logor“.

Miljokazi, u polju nađeni, bili su na njevi Vlade Stojanovića; potražiti ću broj parcele.

Miloš Milinković, kovač u selu Kuzminu, rekao mi je, da na Čelijama vinogradima med Kuzminom i Grkom izoravaju i kopaju zidove i starine.

U Vodnoj ulici Marek, umirovljeni financijski respicijent, ima u zidanom zdencu na dnu sarkofag sa grčko-rimskim napisom; vidi se, kad je malena voda. U vrtu je iskopao 30 i 43 cm. u promjeru a 19 cm. visoki kapitel, koji spada jamačno na stupove one zgrade, koja je u staroj pivari iskopana g. 1885.

Stari pensonirac g. Biga mi pripovijedao, da je vidio, kako su pri gradnji druge pole pukovničkog stana g. 1839. sa rimskog groblja vukli one lavove, koji su bili uzidani pod prozorima i koji su još sad kraj stuba. Grujić 1. i 2. nije znao za provenijenciju.

Švajberić M. izorao je u polju bronsanu kocku sa otpiljenim uglovima. (To je rimski utez. Op. uredništva.)

Danas me je posjetio g. dr. A. Miler iz Zagreba te rekao, da ima još one dvie are u Brodu. Pokazao mi je još jedan rijedak srebren novac,

koji je dobio od g. opata: IMP M S OTHO CAES AVG. Promjer 17 mm., zadak nijesam zabilježio. Kako vidim u katalogu, ovakovog muzej zagrebački još neima. *Ig. Jung.*

15. **Mitrovica**, 14./IV. — 9./V. 1898. Veleštovani i veleučeni gospodine! Saznao sam od zadnjeg svog lista do danas još koješta kao novi do sad mi nepoznati prilog za topografiju Sirmija.

Od g. Pere Ima sam čuo, da se u krajiškoj ulici br. 11 i 13 udove Vark (dotično Braun) Ane nalazi još jedan do danas nepovaden pod od mozaika.

Od Jovana Dragičevića (fruškogorska ulica 101) saznao sam, da je Sava Simovljević g. 1859. iskopao bazu sa reljefom, koji prikazuje Marsa, u fruškog. ul. između kuća 60 i 58 na ulici.

28./IV. mi kazao ciglar Pichler, da su oko g. 1883. iskopali na pustari „Moja volja“ kod Indije dvie kape pune bakrenih fibula, te jih je upravitelj dobra poslao u budimpeštanski muzej.

Zadnji put vam pisah, da sam konstatirao kapiju kod Timotijevića u krajiškoj ulici, a sad sam malo zapadnije pri ulazu u vodnu ulicu našao drugo mjesto, kao da je isto onakova kapija kao napomenuta. Koliko do sad mogu razabrati, tvorio je opkolni zid kutove.

8./V. reče mi g. Ivan Renčević, kateheta realne gimnazije, da je Sima Vasiljev (zovu ga i Vasiljević), radnik, u staroj pivari našao pri obdjelavanju svog vrta u fruškogorskoj ulici br. 41 (vlastništvo g. umirovljenog kapetana Borovca) malen crven kamen sa napisom. Otišav k istom čovjeku dobijem taj kamen, te se osvjedočih, da je antični intaglij sa nadpisom:

IVSIVS
PARTEN
OPE

Debeo je 2½ mm. Ako mislite da je sigurno poslat ga u listu, ja ću ga poslati, te Vas molim, da tomu čovjeku platite za taj kamen toliko, koliko vrijedi, jer je čovjek siromašan, a već 8 tjedana bolestan, pa je zadovoljan sa svotom, koju mu date.

Traživ tog čovjeka u staroj pivari našao sam jednu hermu bez glave.

Srdačno Vas pozdravljajuć Vaš
na usluzi stojeći
Ig. Jung.

16. **Kutjevo**, 26./VII. 1898. Veleučeni gospodine! Pred dulje vremena dao sam Vam vratiti

po vlastelinskom šumarskom uredu njemačku Wandkartu, koju izvoliste meni posuditi, zatim jedan vrlo točan nacrt „Gradine“ kod Mitrovca, gdje po mom sudu imademo tražiti grob sa paljevinom iz mladeg kamenog doba, obzirom na premnogobrojne raznolike vrsti posuda i uresa, dočim apsolutno nema oruđa iz kamena, kosti ili roga. — Molim Vas, da mi izvolite odgovoriti, da li ćete i koji dio ferija u Zagrebu sprovesti, jer Vam kanim poslati nekoliko lijepih stvari iz Draganluga, zatim iz jednog novog nalazišta, brda kod Hrnjevca, koje se je dosada najzahvalnijim i vrlo zanimivim pokazalo. — Imademo, što no se veli, na rovašu još na nekoliko mjesta naselbina iz kamenitog doba, koje ćemo zastopce pretražiti. — Zanimati će Vas vijest, da smo u selu Sapna našli trag rimskoj kulturi, eventualno i rimskom putu u smijeru prama Londici. Iz Sapne imadem oveći odlomak za Vas za opredijeliti, da li je iz rimskog doba ili stariji.

Molio bi Vas, ako je ikako moguće, da mi posudite ono izdanje bosanske vlade, koje mi izvoliste pokazati; ja ću Vam ga za kratko doba sa zahvalnošću povratiti. — Sa Brda imadem jedan idol, posve izrađen, ali žalibože bez glave.

Odličnim štovanjem bilježim:

Milan Turković.

17. **Kutjevo**, 2./8. 1898. Veleučeni gospodine! Hvalim Vam lijepo na pošiljki publikacije o „Butmirskim starinama“, koje ću knjige zadržati s Vašom dozvolom do konca augusta. Moram iskreno reći, da me izuzam sbirke Götzenfigura i odlomaka sa Spiralfigurama na loncima, sve ostalo nije osobito iznenadilo. Moja dosadanja zbirka već je u mnogom ljepša i zanimivija.

Na Golobrdcima nedaleko Požege otkriven je jedan, kako ljudi kažu, „podrum“, ljudi misle „turski“, ja sam uvjeren rimski, jer sam dobio 2 cigle nedvojbeno rimskog porijekla i gatamo na rimsku kupelj. Poslati ću pregledati i javiti Vam.

Rimski put, koji tražimo preko požeške doline, do sada je konstatiran slijedećim pravcem: Sapna, Klisa (kraj Gradišta), Ferovac, Tominovac, Treštanovci, Golobrdci, sve nedvojbenom rimskom ciglom.

Odličnim poštovanjem bilježi:

Milan Turković.

18. **Kutjevo**, 26./10. 1898. Danas dao sam pregledati radnje u Gradini u Treštanovcima, u koliko je dosada otvoreno (vidi priloženu skicu). Nedvojbeno je, da se tu radi o fundamentima u originalu na prvotnom mjestu rimskih zgrada, od kojih je žalibože sve što je nad i do zemlje

bilo razoreno i odveženo. Po našem sudu, to su tragovi rimske kupelje. U okviru skiciranih fundamenta izuzam betona, olovnih cijevi, raznovrsno šarane cigle, crijepovlje od crnih posuda vrlo primitivnih, ne nadosmo ništa. Jugoistočno od ovih fundamenta 5—6 metara daleko pokušano je kopati i na veliko čudo u jednoj jami od 1 $\frac{1}{2}$ metara promjera i 1 $\frac{1}{2}$ dubljine pronađeno je tri komada bakrenog novca evo u prilogu, dva bez dvojbe rimska, a treći? (također rimski. Op. ur.) Osim toga komadiće oksidiranog rimskog stakla i komadići posude crveno glazirani. Sjeverno od fundamentah jedno 25 m. iskopane su one 2 glave, koje već posjedujete, a nedaleko sjeverno i kamenita patka, žalibože izgubljena. Molim Vas da izvolite čim moguće bude javiti mi, kakov je taj novac. Nadam se još šta zanimiva naći.

Milan Turković.

19. **Kutjevo**, 27./X. 1898. Ove dane pregledao sam točno zbirku Franjevacu u Požegi, te konstatirao na žalost, da neimadu ni bosanskog ni srpskog novca. Imadu lijepu kolekciju osobito dobro sačuvanih rimskih, medju tima valjda i rijetkih novaca. Pada u oči množina komada od Galliena, svi točno opredijeljeni, po svoj prilici iz jednog našašća, ali već više od 30 godina u Požegi. Biti će nekoliko komada vrlo starog novca, moguće i iz Albanije ili dalmatinskih otoka, kakove ste Vi nedavno opisali. Medajla imadu prilično mnogo, naravno ponajviše kršćanske spomenice i dosta zanimivih. Zlatnog i srebrnog novca vrlo malo. Zbirka imala bi se urediti, fali im strukovnjak, za kog bi za njegov trud, nadam se, otpao priličan broj interesantnih i rijetkih komada duplikata. Zbirka je u osobito lijepom, vrlo starom, krasno u drvu uloženom numismatičkom ormaru od vrijednosti. Imadu i, koliko sam u brzini razlučiti mogao, više komada „Moneta regis pro Sclavonia“.

Milan Turković.

20. **Hrtkovci**, 11. listopada 1898. Potpisani kao povjerenik arheološkog društva šalje razne

stvari, koje su nađene ili iskopane na ovdašnjoj jednoj nasipini tik Save, koju narod zove „Gomolava“.¹ Novci, što se šalju, također su nađeni na „Gomolavi“. Onaj novac sa natpisom Constantans našao dne 4. o. mj. financ. nadstražar Cimeša. On kaže, da su prije 3 godine našli i rogova od jelena i vola, nu te su stvari stračili ni sami ne znadu kuda. On mi je rekao, da će na skoro financi prokopati širi prolaz k Savi, jer da trebaju cigle za jednu stražarsku kućicu, pa mi je obećano, ako se štogod vrijednijeg nađe, da da će mi se predati za narodni muzej. — Na njivama ili bivšim vinogradima, zvanim „Gradenik“, nalazi se također odlomaka od posuda, a tamo je nađen i zlatni novac cara Arkadija, koji se i danas nalazi u ovdašnjeg jednog ratara. On je dobivao za taj novac 8—9 for., nu on ne da od 20 for. (Novac je običan, te ne vrijedi ni 8 for. Op. ur.) — Umirovljeni lugar Marošević imade do 40 komada raznog starog novca, koji je ponajviše našao sam oko Gomolave, a nešto je i prekupio od djece. G. župnik Babogredac je nekoje bolje sačuvane novce snimio na pečat.

Kod sela Jarka tik Save imade također nasipina slična Gomolavi, ali mnogo manja, a zovu je „Karaula“.² Ona dva novca sam dobio od jednog ratara iz Jarka, koji veli, da ih je našao na „Karauli“. I tamo se nalazi odlomaka od posuda i cigle, a i čitave cigle, nu od kremenca nijesmo ništa našli.

Među stvarima od kremenca, koje potječu iz starijeg kamenog doba, imade odlomaka od kremenih noževa, dočim iz novijeg kamenog doba imade odlomaka koštanog šila, jedno zrno kamenog bisera i odlomaka od posuda. Ove su stvari učenici 4. razreda sa potpisanim našli na Gomolavi. Ovaj čitavi lončić (Rimski je. Op. ur.) našao je jedan ratar na „Gomolavi“ od strane Save, hvatajući ribu, te sam ga od njega otkupio, pa ga uz ostale priložene stvari poklanjam arheološkom odjelu narodnog muzeja.

Mato Vohalski,

učitelj i povjerenik arheol. društva.

SITNE VIJESTI.

Dvije važne naredbe kr. zemaljske vlade. Kr. hrv. slav.-dalm. zemaljska vlada odjel za bogoštovlje

i nastavu. Br. 19.176. ex 1897. Svim kr. žup. oblastima i gradovima. Ravnateljstvo arheološkoga

¹ Tu je bila naselbina u neolitičko (novo kameno) i rimsko doba. Op. ur.

² Tu je valjda bio čardak u doba tursko i krajiine. Op. ur.

odjela narodnog muzeja u Zagrebu javlja pod 24. studena 1897. broj 312. da se je prigodom regulacije Vuke na više mjesta naišlo na zanimive starine; naročito kod Gackulje blizu Nuštra, da se je našao u Vukinom mulju lijepo urešen čamac i mnogo oružja od bronsa, željeza i drveta, a kod Harastina razni srebrni, bronsani i željezni predmeti.¹ Na čitavom svijetu postoji obveza, da se kod javnih gradnja nađeni predmeti arheološke ili historičke vrijednosti predadu javnim zemaljskim muzejima, u susjednoj Ugarskoj se prigodom gradnja željeznica itd. — dapače i za teritorij kraljevina Hrvatske i Slavonije — poduzetnici posebnom klauzulom u ugovorima obvezuju, da takove predmete imaju izručiti narodnomu muzeju u Budimpešti. U Hrvatskoj i Slavoniji pako rijetko se kada dogodi, da narodni muzej u Zagrebu dobije takove predmete, koji su prigodom javnih gradnja nađeni, nego se veoma često događa, da sa nemara i nehata na to pozvanih organa najvrijedniji predmeti van zemlje polaze. A pošto u tom pogledu postoje i za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju još iz starijih vremena odnosi propisi i naredbe i to: 1. za bivši provincijalni dio od 25. studenoga 1880. broj 85. 2. za bivše krajiško područje od 12. lipnja 1880. broj 1566. odio za bogoštovlje i nastavu krajiške zem. uprave u Zagrebu, te pošto se isti mogu smatrati u navedenu svrhu potpunoma dostatnima, ako se valjano vrše, to se ove naredbe obnavljaju i dostavljaju u prepisu pod 1/2 znanja i točnoga obdržavanja radi.

U Zagrebu dne 1. prosinca 1898.

Za bana :

A. Pavić v. r.

Kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada. Broj 7430. Pr. ex 1897. Gradskomu poglavarstvu u Osijeku U riešenju tamošnjeg izvještaja od 29. listopada 1897. br. 21.458 predloženog ovoj kr. zemaljskoj vladi putem kr. velikog župana županije virovitičke i grada Osieka, kojim se ovamo podnaša molba privremenog odbora ustrojiti se namjeravajućeg društva u Osijeku pod naslovom: „Slavonsko arheološko društvo“ za odobrenje pravila rečenog društva, otpisuje se tomu gradskomu poglavarstvu sljedeće: U smislu §§. 2 i 4 i danas u ovih kraljevinah u krieposti stojećeg carskog patenta od 26. studenoga 1852. kojim su uredjene zakonite

ustanove o društvima, potrebna je za društva, kojim je svrha promicanje znanosti i umjetnosti, previšnjja dozvola Njegovog ces. i kralj. apostolskog Veličanstva. Prema tim zakonitim ustanovam imala bi i za osnivanje gore spomenutog društva ova kr. zemaljska vlada izhodići previšnju dozvolu. Nu ova kr. zemaljska vlada ne može pravila za ustrojenje gore spomenutog društva podnieti na odobrenje previšnjemu mjestu iz razloga, što ustanove §§. 3, 4 i 5. pravila slavonskog arheološkog društva stoje u protuslovju sa postojećim zakonima i previšnjim odlukama. Tako je ponajprije §. 1. zakonskog članka VII. od god. 1870. ob uredjenju zemaljskoga arkiva kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije određeno, da je zemaljski arkiv „sahranište svih na javno pravo kraljevina ovih, na povjestnicu i sve grane javne uprave odnosećih se izprava“. Prema tomu je u protuslovju sa tim zakonom točka 2. §. 3. priležećih pravila, koja određuje, da bi se takove znanstveno uredjene starine imale pohraniti u rečenom arheološkom društvu: pošto pohranjivanje takove vrsti starina, medju koje spadaju: arhivalija, pečati, stare historičke slike, rukopisi itd., spada jedino na kralj. zemaljski arkiv, te se ne može dozvoliti, da se na korist privatnoga društva prikrati ili ošteti kr. zemaljski arkiv. Nadalje su gore spomenute ustanove priležećih pravila u protuslovju sa zakonom od 14. rujna 1878. ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu, koji muzej jest u smislu §. 1. rečenog zakona „zavod zemaljski kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“, a u smislu §. 3. imade isti „predstavljati što potpuniju sliku faune, gee i starina kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“. Prema tim zakonskim ustanovama ne samo da nije od potrebe osnivati novi takav zavod posebice za Slavoniju, već bi osnivanjem takova zavoda bitno bio oštećen i prikraćen zakonitim putem i zemaljskim troškovima utemeljeni zemaljski zavod, što ova kr. zemaljska vlada nebi mogla dozvoliti, a da ne dodje u sukob sa postojećim zakonskim ustanovama. Nadalje nebi se mogla odobriti ona ustanova priležećih pravila (slovo d) §. 5.) po kojih bi ustrojiti se namjeravajuće arheološko društvo imalo osnivati sбирke za zornu obuku u srednjim školama, pošto ovo djelovanje spada u nadležnost ovdašnje kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu.

¹ Ovako je ravnateljstvo muzeja bilo izvješteno, ali se je ispostavilo, da je samo jedan dio toga ispravan, što međutim obzirom na shodnost

i potrebu ove visoke naredbe u stvari ništa ne mijenja. Op. ur.

Napokon previšnjim riješenjem Njegovog ces. i kr. apoštolskog Veličanstva od 3. veljače 1881. dozvoljeno je premilostivo na temelju podastrih pravila ustrojenje „hrv. arheološkog društva u Zagrebu“. Prema dotišnjim pravilima proteže rečeno društvo svoje poslovanje na cijelo područje kraljevina Hrvatske i Slavonije, ono može u svim važnijim mjestima imenovati svoje povjerenike, imade nastojati, da u mjestima za arheološku struku znamenitih osnuje podružnice, ono izdaje „Vjesnik hrv. arheološkog društva“, i brine se jednom riječi oko arheoloških poslova. Ustrojenje takovog novog društva ukazuje se dakle ne samo skroz suvišnjim, nego bi se odobrenjem pravila takovog novog društva došlo u sukob sa ustrojtstvom postojećeg sa previšnjeg mjesta odobrenog gore spomenutog društva. Iz svih ovih razloga ne može ova kr. zemaljska vlada previšnjemu mjestu na odobrenje predložiti pravila ustrojiti se namjeravajućeg društva „Slavonsko arheološko društvo“. Nu ako u gradu Osijeku postoje takovi odnošaji, koji bi iziskivali slično udruženje, ne ima zaprijetka, da se u Osijeku osnuje budi „podružnica hrv. arheološkog društva u Zagrebu“ u okviru po previšnjem mjestu odobrenih pravila rečenoga društva, ispustiv iz prilježih pravila sve one ustanove, koje su u protuslovlju sa gore spomenutim zakonskim ustanovama i previšnjim odlukama; u koju svrhu imade se dotični privremeni odbor staviti u sporazumak sa rečenim društvom; odnosno, da se u tom smislu osnuje arheološko društvo samo i isključivo za grad Osijek, kao pomoćni organ tamošnjeg gradskog muzeja O čemu se to gradsko poglavarstvo obaviješćuje uz primjetbu, da je o tom podjednako ubaviještena ovdlašnja kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, predstojništvo kr. zemaljskog arkiva, ravnateljstvo kr. zemaljskog muzeja, predsjedništvo hrv. arheološkog društva, svi u riješenju njihovih u tom predmetu ovamo podnešenih podnesaka. Ujedno se to gradsko poglavarstvo poziva, da prilježica pravila povрати dotičnom privremenom odboru za osnutak rečenog društva.

U Zagrebu, dne 10. rujna 1898.

Za bana:
Krajcsovics v. r.

Iskopali se zlatni novci. Negdje u Hrvatskoj našlo se je prije jedno mjesec dana, valjda prigodom rigolovanja, prilično znatno blago u vri-

jednosti od više nego 600 for. Sastojalo je od preko 100 zlatnih novaca ugarsko-hrvatskih kraljeva Sigismunda (1387—1437), Alberta (1437 do 1439), Vladislava I. Jagelonca (1440—1444), Ladislava Postuma (1452—1457), Matije Korvina 1458 do 1490), Vladislava II. (1490—1516) i Ljudevita II. (1516—1526), te koje stotine „marcella“ (srebrnih novaca od 10 solda) mletačkih duždeva Nikole Marcella (1473—1474), Petra Moceniga (1474 do 1476), Andrije Vendramina (1476—1478), Ivana Moceniga (1478—1485), Marka Barbariga (1485 do 1486), Augustina Barbariga (1486—1501) i Leonarda Loredana (1501—1521). Uz to još nekoliko lira dužde Nikole Trona (1471—1473). Blago, koje je sudeći po njegovoj sastavini, po svojoj prilici nađeno u zagrebačkoj, modruško-riječkoj ili možda ličko-krbavskoj županiji,¹ zakopano je od prilike kratko vrijeme prije mohačke bitke, te je valjda i bila od Turaka prijeteća pogibelj povodom zakopavanja. Vlastnik tih novaca, navodno „ugledan svećenik“, prodao ih je jednomu zlataru, dobivši za nje samo vrijednost materijala, računajući ga po najnižoj cijeni. Taj „ugledni svećenik“, kojemu je sigurno poznat propis, da se takova našašća imaju oblasti prijaviti, dotično narodnom muzeju na proučavanje i eventualni otkup poslati, propustio je, da izvede tu i zakonom propisanu i patrijotičnu dužnost, premda mu je do zlatara bilo upravo tako daleko kao do muzeja, gdje bi mu se komadi, koje bi muzej trebao, i znatno bolje platili i dala uputa o vrijednosti, da ne nasjedne, kao što je zaista i nasjeo. — Kako je vjerojatno, da će se kod sada toli intenzivnoga rada oko rigolovanja vinograda više puta naići na razne starinske predmete i na navlaš zakopane skupove novaca — najčešće dakako bakrenih i sitnih srebrnih neznatnije vrijednosti — upozorujemo sve one, kojima je stalo do napretka našega zemaljskoga zavoda, da svako našašće starih grobova, zidova, starinskih predmeta i novaca prijave narodnom muzeju u Zagrebu, koji se ima da brine oko arheološkog iztraživanja zemlje, ili najbližoj oblasti. Naročito upozorujemo, da je narodni muzej kao zemaljski zavod u stanju, da nađene predmete i novce, ako ih može trebati, prema njihovoj vrijednosti i plaća, i to svakako bolje, nego što to čine prekupljači, koji idu za tim, da izvuku što bolju korist. Tko tako uzradi, udovoljiti će, čuvajući da nam naše starine ne odu izvan zemlje, i patrijotičkoj dužnosti, a očuvati će i sebe samoga od

¹ Čini se, da je nađeno u Glini ili njezinoj okolici. Op. uredu.

materijalne štete. — Svi se domaći listovi umoljavaju, da u interesu dobre stvari ovu bilješku preštampaju.

Staro groblje na Velikom Vrh kod Jalšavca (općine Sesvete). U prosincu 1897 naišli su neki težaci, rigolujući vinograd Stjepana Svibovca iz Jalšavca, koji se nalazi na brijegu Veliki Vrh, po prilici u dubljini od 1 m. na jedanajst čovječjih kostura, od kojih je deset bilo od odrasloga svijeta, a jedan dječji. Kosturi su ležali svaki za se u usporedno ležećim grobovima. Glava se je nalazila na zapadnoj strani, a noge na istočnoj. Kostu su bile već prilično sprhnule, te su ih težaci skupili i opet zakopali. Predmeta se uz kosture navodno nije nikakvih našlo. Na prijavu sesvetskog općinskog poglavarstva u Maksimiru uputilo se je povjerenstvo na lice mjesta, te je ove podatke ustanovilo. Veoma je vjerojatno, da je na tom mjestu u veoma davno doba (možda u prethistorijsko) bilo groblje, a vrijeme, kada su se mrtvaci u njemu zakopavali, dalo bi se ustanoviti po makar i neznatnijim priložima (ulomci posuda, predmeti od kovine, novci), koje su težaci, nemajući dakako o takovim stvarima pojma, bacili. Bilo bi uputno, da inteligentniji ljudi upute seosko pučanstvo, te da o takovim našašćima odmah muzejsko ravnateljstvo obavijeste i eventualno nađene predmete spase. Kako se sada na sve strane zemljišta rigolaju, sigurno će se i opet gdje god naići na takove tragove iz davno prošle prošlosti, koji su od općenitijega interesa, te zaslužuju, da im se sačuva barem uspomena.

Stari napis na stijeni kod Senja. U Vlaškoj peći povrh Kozice kraj Senja kažu, da ima na stijeni jedan napis. Taj je napis vidio Franjo pl. Domazetović, pravnik iz Senja. Pripovijedaju, da su ga već neki ljudi išli da pročitaju, a među njima i pokojni Rački, ali do danas još nije nigdje pronađen.

Iz arheološkog muzeja. Broj posjetitelja arheološkog odjela narodnog muzeja, koji su svoja imena zabilježili u knjigi za strance, dosegao je godine 1897 do 6.386. Najslabiji je posjet bio u mjesecu siječnju (174 osoba), zatim je konstantno rasao do kolovoza (778 osoba), a onda uprav tako konstantno padao (prosincem 221 osoba). G. 1898 iznosio je ukupni broj upisanih posjetitelja 7099. Najslabiji je posjet bio u veljači (282), a najjači u rujnu (948). Razumijeva se, da ti brojevi neodgovaraju faktičnom posjetu, koji je barem za polovicu veći. jer si mnogi posjetitelji ne zapisuju imena u knjigu za strane.

† **Mijo Glavinić**, počasni član hrvatskoga arheološkoga društva. Pokojnik, koji se je rodio 14. listopada 1833 u Makarskoj, izučio je srednje škole u Dubrovniku i Spljetu, a filozofiju u Padovi. Služio je kroz 25 godina na spljetskoj gimnaziji u svojstvu učitelja i ravnatelja. Od godine 1883 bio je zemaljski školski nadzornik srednjih učiona dalmatinskih. Umro je 21. kolovoza 1898 u 65. godini života. U Spljetu su silno na njega djelovali mnogobrojni spomenici, pa ga je to navelo, da se posveti arheologiji, za koju je kao profesor klasičke filologije imao potpunu spremu. Kao zreo čovjek od 38 godina dobije on od cislitavskog ministra putnu stipendiju, te proboravi godinu dana u Berlinu, gdje se je, izučavajući omiljeni predmet, upoznao sa glavnim njemačkim arheolozima našega vremena. Povrativ se s putovanja preuzme upravu spljetskoga muzeja, koji je tekar od tada pravo počeo cvasti. Cislitavsko ministarstvo doznačivalo je potrebitih sredstava, pa je Glavinić sa uspjehom počeo prekapati na mjestu drevnoga grada Salonae. Godine 1878 počeo je u savezu sa g. savjetnikom Alačevićem izdavati „Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata“, koji je dakle najstariji postojeći historijsko-arheološki časopis hrvatski, pisan poradi osobitih prilika većim dijelom talijanskim jezikom. Opstanak toga časopisa, koji se sada nalazi pod vještim uredništvom Bulićevim, stalnom je subvencijom od strane cislitavskog ministarstva osiguran. Došavši Glavinić g. 1883 kao nadzornik u Zadar, nije kraj svoga uredovnog rada zaboravio ni na arheologiju. Preuzeo je upravu muzeja sv. Donata u Zadru, pa nastojao, da ga, koliko su prilike dopuštale, što bolje obogati i uredi. Imam da mu zahvalim na uslužnosti, kojom mi je dozvolio proučavanje dosta lijepe numizmatičke zbirke svoga muzeja. Tu je zbirku on stvorio, skloniv vladu, da je dozvolila, da se bogata gimnazijska zbirka predade muzeju i pobrinuv se, da ju umnoži darovima mnogobrojnih svojih prijatelja i bivših učenika. Katalogizovanje muzejskih antiknih zbiraka bilo je posao, kojim je ispunjavao vrijeme, koje mu je preostajalo od službenoga posla. Rad mu je žalibože ostao ne dovršen. Osim manjih članaka u starijim godištima „Bullettina“ uz uredske poslove nije dospio, da napiše opširniji radnja arheološkoga sadržaja. Laka mu zemljica!

† **Franjo Fiala**. Bosansko-hercegovački muzej pretrpio je težak udarac. 28. siječnja 1898 umro je Franjo Fiala, kustos prethistorijskoga odsjeka istoga muzeja. Pokojnik, koji se je 14. travnja 1861

rodio u Brnu, za vrijeme svojih nauka osobito se je bavio botanikom, kemijom i prehistorijom. Godine 1886 došao je u Sarajevo kao činovnik kod duhanske režije. Svaki čas, koji je bio slobodan od službe, upotrijebio bi on za botaniziranje i prehistorijsko istraživanje po sarajevskoj okolini. Od g. 1892 bio je na bosansko-hercegovačkom muzeju stalno namješten, pa se je od sele uz poznatu munificenciju preuzvišenoga g. ministra Kallaya i bosanske vlade mogao intenzivno

baviti znanstvenim istraživanjem botaničkih i prehistorijskih prilika u Bosnoj i Hercegovini. Mnoge radnje u „Glasniku“ i „Wissenschaftliche Mittheilungen“ dokazuju njegovu marljivost i vrsneću. Od kako je umro Radimsky, zapala je Fialu zadaća, da sâm posvema preuzme prehistorijsko istraživanje, pa da dovrši od Radimskoga započetu publikaciju o neolitičkoj štaciji u Butmiru kod Sarajeva. Usrijed najljepšega rada pokosila ga je smrt u 37. godini života.

KNJIŽEVNE VIJESTI.

Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje Dr. Ivan Bojničić Kninski. Godina I. Svezak 1. Zagreb 1899. — U Bojničićevom „Vjestniku arkiva“ pozdravljamo sa iskrenom simpatijom novoga druga na polju hrvatske povjesti, od kojega očekujemo, da će veoma korisno djelovati priopćujući historijske spomenike iz bogate riznice kr. zemaljskog arkiva, te omogućujući tako i širim stručnjačkim i čitalačkim krugovima, da se s njima upoznadu. Sa nasladom smo prolistali i pročitali časopis, nalazeći u njemu obilne zanimive historijske grade i susretajući među autorima sve same vrsne historijske pisce, koji su podjedno i naši suradnici. Na pitanje, da li je taj časopis potrebit, odgovaramo jesno, jer zastupamo nazor, da svaki važniji javni zavod, kao što su to muzeji i arkivi, treba da ima svoj organ, preko kojega će moć stajati u saobraćaju sa drugim sličnim stručnim zavodima u inozemstvu i tuzemstvu i sa izobraženijom domaćom publikom. — „Vjestnik arkiva“ je peti među sada izilazećim hrvatskim historijskim časopisima, jer su svi naši arheološki časopisi podjedno i historijski. Najstariji je među njima „Bullettino di archeologia e storia dalmata“, koji evo talijanskim i hrvatskim jezikom izilazi u Spljetu uz subvenciju cislitavskoga ministarstva već 22. godinu; drugi je po starosti. „Vjesnik hrvatskog arheološkog društva“ u Zagrebu, do sada bez subvencije, od kojega evo predajemo na ruke hrvatskog naroda 17. godište (treće u novoj seriji), treći je „Glasnik bosansko-hercegovačkog muzeja“ u Sarajevu, koji izilazi troškom bosansko-hercegovačke zemaljske vlade 10 godina, a četvrti je „Starohrvatska prosvjeta“, organ hrvatskog starinarskog društva i muzeja u Kninu, koja je započela svoje 4 godište. Svi ti časopisi jednakim marom njeguju hrvatsku li-

storiju, kao što i arheologiju, pa u njima ima dapače i arhivalnih radnja. Naši arheološki časopisi dakle ne njeguju povjesti Grka i Rimljana, kako je to u uvodnom članku evo oglašenog stručnog lista navedeno, nego povjest zemalja, u kojima su negda i Rimljani, a mjestimice i Grci prebivali, a u kojima danas stanuju Hrvati i drugi južni Slaveni. Povjest zemlje bezuvjetno je upravo tako važna i zanimiva, kao što i povjest narodâ, koji su u njoj živili ili još žive.

Die neolithische Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien. Herausgegeben vom bosn.-herceg. Landesmuseum. II. Theil. (Schlusband). Ausgrabungen in den Jahren 1894—1896. Bericht von Fr. Fiala. Vorwort von M. Hoernes. Wien 1898. Publikacija prvoga reda, kakovom bi se mogli ponositi narodi i zemlje sa najnaprednijom kulturom. Bosanska vlada, koja ne žali troška, kada valja izdavati sjajne publikacije o istraživanjima, koja sarajevski muzej neprekidno sa obilnim sredstvima izvodi, ovom je publikacijom veoma zadužila sve stručnjake. Butmirska je štacija čisto neolitička, u mnogo koječem srodna sa našim sličnim naselbinama kraj Vučedola kod Vukovara i u Sarvašu kod Osijeka. Vanredno je bogata, te je tamo samo kamenih artefakata do konca godine 1896. nađeno 26.302. Osobito su zanimivi mnogobrojni ulomci figura od pečene zemlje, kakovih se je i kod nas na više mjesta kratkotrajnim iskapanjem i na samoj površini zemlje našlo. Žaliti je, da se u Butmiru nije naišlo na groblje, koje se sigurno u neposrednoj blizini naselbine nalazi. Refernat je primjerice u Vukovaru našao malo jedno groblje sa skvrčenim kosturima, koje je ležalo na samoj „gradini“ odmah do koljeba neolitičkih stanovnika, a jedan je takov grob nađen i u štaciji u Hermannovom vinogradu kod Osijeka. Table, kojih je u ovoj svesci 19, upravo

su luksurijozno izvedene, te u svim pojedinostima sjajno uspjele.

J. Brunšmid. Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens (Abhandlungen des archäologisch - epigraphischen Seminars der Universität Wien. Heft XIII.). Mit 7 Licht drucktafeln. Wien 1898. Alfred Hölder. — Pisac najprije govori o grčkim naselbinama u Dalmaciji, ustanovljujući po izvorima doba njihova utemeljenja. Priopćujući i tumačeći grčke napise predrimskog vremena, najopširnije se bavi psefizmom iz Lumbarde na otoku Korčuli, koji govori o utemeljenju grčke naselbine IV. vijeka prije Krista, te sadržaje ustanove o razdiobi zemljišta i popis naseljenika. Od ovoga važnoga spomenika, koji se nalazi u narodnom muzeju u Zagrebu, dodana je u tekstu uspjele slika. Važnost ovoga napisa biti će dosta jasna, ako se ovdje spomene, da je to najstariji pisani spomenik, koji se je dosele u austro-ugarskoj monarkiji našao. Nadalje se priopćuju revidirani i ispravljani, većinom i uz slike u tekstu, svi poznati grčki napisi predrimskog vremena, i to iz hvarškoga Starog grada (stari Pharos) 6 (svi u narodnom muzeju u Zagrebu), iz Visa (stara Issa) 19 (2 u Zagrebu, 6 u Spljetu, 3 u Udinu, 4 u Visu, 4 izgubljena), iz Trogira 1 (u Trogiru), iz Spljeta, te Solina i njegove okolice 5 (2 u Spljetu, 1 u Sućurcu, 2 izgubljena). Manjka samo jedan iz Bihaća, koji je nađen, kada je taj dio radnje već bio štampan, pa ga je pisac objelodanio u dalmatinskom Bulletinu (XX (1897.) str. 187.). Drugi dio, koji govori o grčko-dalmatinskim novcima, iza kratkog uvoda o literaturi, raspravlja općenito o novčarskim i kovničkim prilikama u sjevernom dijelu Illyrije. Na to slijede, popraćeni odgovarajućim uvodima popisi novaca pojedinih gradova i ličnosti, u koliko ih je pisac našao ili po muzejima i zbirkama ili već opisane od drugih pisaca. Kod svakog pojedinog komada dodana je težina, veličina, mjesto, gdje se novac nalazi i eventualna literatura. Piscu su osobito služili za tu partiju bogati muzeji u Zagrebu, Osijeku, Zadru i Spljetu, Beču i Londonu, te privatne zbirke Zanellina u Visu i Machiedova u Hvaru, te je tako mogao broj tipa pojedinih gradova prema svojim pretšasnicima znatno umnožati. Opisani novci spadaju na Pharos 51 vrsta, poblize nepoznati grad Di... 1 vrsta, Herakleiu 6 vrsta, Issu 38 vrsta, Kor-

kyru melainu 1 vrsta, Skodru i kralja Genthija 15 vrsta, Lissos 4 vrste, pleme Daorsa 2 vrste, Rhizon 2 vrste, kralja Ballaja 47 vrsta i Ballajeve nasljednike 5 vrsta. Djelu je dodano 7 tabala u svjetlotisku, na kojima je naslikano 139 novaca, velikom većinom po originalima, koji se nalaze u narodnom muzeju u Zagrebu.

Spomenici prehistorijskoga i ranijega historijskoga vremena iz austro-ugarske monarkije. Po nalogu vis. c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu izdala c. kr. centralna komisija za umjetničke i historijske spomenike. Sastavio i protumačio Dr. M. Much. Akvareli od Ljudevita Hansa Fischera. Hrvatsko izdanje priređeno po nalogu vis. kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade u Zagrebu. Naklada Ed. Hölzela u Beču (1898.). — Kr. zemaljska vlada je priređenjem hrvatskoga izdanja ove općenito kao izvrsne priznate table, na kojoj su u vjernim slikama prikazani tipični predmeti, koji su u razno doba kulturnoga razvoja čovječanstva u porabi bili, doskočila davno osjećanoj potrebi. Velika većina škola u Hrvatskoj i Slavoniji dobila je tu kartu na dar, te je vis. vlada time pružila priliku, da se najširi slojevi pučanstva u ovim zemljama upoznadu sa starinama i za stvar zainteresuju. Nadati se je, da će od toga biti veoma mnogo koristi u prvom redu po sačuvanje spomenika, koji su u mnogo slučajeva sa neznanja i nemara propali, te da će oni od sele u što većem broju pritijecati zbirkama arheološkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu, koji će time najlakše moći postići svrhu, označenu u zakonu o uređenju narodnoga muzeja, da naime prikaže što vjerniju sliku starina kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Obije istaknute svrhe, koje su vis. vladu kod priređivanja hrvatskog izdanja Muchove table vodili, postići će se, ako učitelji djeci predoče i protumače na tabli naslikane predmete, što će im uz jasno napisan kratki tumač, koji će ih o stvari posve dobro uputiti, biti veoma lagano. Hrvatski prijevod priredio je urednik ovoga časopisa.

M. Hoernes. Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Chr. Wien 1898. Veoma važno djelo o zanimivom pitanju glade prvih počela plastičke i slikarske umjetnosti na temelju spomenika, koji su se iz toga prehistorijskoga vremena sačuvali.

INHALT DES „VJESNIK“

der kroatischen archaeologischen Gesellschaft in Agram.

Neue Serie. Band III. 1898.

	Seite
Bojničić v. Knin Dr. Ivan: Das Antependium der Agramer Domkirche	30
Brunšmid Dr. Josip: Archaeologische Notizen aus Dalmatia und Pannonia. II.	150
— — — Eine griechische Grabinschrift aus Kavadarci in Macedonien	206
— — — Griechische Inschriften aus dem Heiligthume der Göttin Ma in Voden (Edessa) in Macedonien	131
— — — Der Urnenfriedhof in Krupače bei Krašić in Kroatien	137
— — — Das römische Militärdiplom aus Krnješevci	144
Bulić Fran: Die Grabinschrift der kroatischen Königin Helena in Salona	19
Hovorka v. Zderas Dr. Oskar: Über die Wichtigkeit und Bedeutung der dalmatinischen Gó- milien (tumuli)	127
Ivančan Ljudevit: Die Ausgrabung im römischen Friedhofe in Stenjevec bei Agram	207
Jelić Dr. Luka: Historisch-topographische Notizen über das Küstengebiet von Biograd (Zara vecchia) in Dalmatien	33
Klaić Vjekoslav: Genealogie der Fürsten Nelipić de genere Svačić	1
Laszowski Emilij: Beitrag zur Genealogie der Herzöge des heil. Sabbas. Die kroatische Linie der Herzöge des heil. Sabbas	25
Tkalčić Ivan: Ein Namensverzeichniss der im Agramer Bisthume um die Mitte des XIV. Jahr- hunderts mit geistlichen Weihen theilten Personen	215

Bericht über die vierte Generalversammlung des „Bihać“, kroatischen Vereins für Erforschung
der Heimatsgeschichte, gehalten in Spalato am 30. December 1897 217

Berichte der Vertrauensmänner und Freunde des Nationalmuseums in Agram: 1. V. Škarpa
in Biograd (Zara vecchia) in Dalmatien. S. 232. — 2. Juraj Božičević aus Šušnjevo selo.
S. 233. — 3—5. Cv. Vurster in Otočac. S. 236. — 6. K. Arsenić in Ilok. S. 238. —
7. Jos. Binički in Nikinci. Sl. 238. — 8. L. Čosić in Bizovac. S. 238. — 9. L. Fichtner
in Valpovo. S. 239. — 10. F. Hefe in Sisak. S. 239. — 11. Jos. Horvat in Vališselo.
S. 239. — 12—15. Ignjat Jung in Mitrovica. S. 239. — 16—19. Milan Turković in Ku-
tjevo. S. 242. — 20. Mato Vohalski in Hrtkovei. S. 243.

Kleinere Mittheilungen: Zwei wichtige Verordnungen der kgl. Landesregierung. S. 243. — Ein
Goldmünzenfund. S. 245. — Ein alter Friedhof am Veliki Vrh bei Jalšavec. S. 246. —
Eine alte Felseninschrift bei Senj. S. 246. — Aus dem archaeologischen Museum. S. 246.
— † Mijo Glavinić. S. 246. — † Franz Fiala. S. 246.

Literarische Erscheinungen: Mittheilungen (Vjestnik) des kgl. kroat. slav. dalm. Landesarchivs.
S. 247. — Die neolithische Station von Butmir. S. 247. — J. Brunšmid. Die Inschriften
und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens. S. 248. — Die kroatische Ausgabe von
Muchs Wandkarte der vorgeschichtlichen und frühgeschichtlichen Denkmäler aus Oesterreich-
Ungarn. S. 248. — Hoernes. Urgeschichte der bildenden Kunst. S. 248.

VERZEICHNISS DER ABBILDUNGEN.

- Abb. 1. u. 2. Gemauerte Rinne und steinerne Röhre von der römischen Wasserleitung nach Zara.
- „ 3. Skizze der Zaratiner römischen Wasserleitung von der Biba bis Pručani.
- „ 4. Plan von Biograd (Zara vecchia) in Dalmatien.
- „ 5–8. Der südöstliche Thurm von Biograd.
- „ 9. u. 10. Grundriss und Südostecke der villa regalis in Rogovo. Zeit XI. Jahrhundert.
- „ 11. Die S. Michaelskirche (j. S. Rochus) bei Rogovo.
- „ 12–14. Grundriss, Fenster und Thürsturz derselben.
- „ 15. Wappen des Rogover Abtes Petar Aramer.
- „ 16. Grundriss des Klosters der heil. Cosimo und Damiano in Tkon.
- „ 17. u. 18. Ältere architectonische Bruchstücke im Kloster von Tkon.
- „ 19. u. 20. Wappen des Rogover Abtes Fridrich Jurjević und Lillie, beide auf einer Glocke aus Tkon aus dem Jahre 1391.
- „ 21. Wappen des Rogover Abtes Fridrich Jurjević auf einem Stein im Tkouer Kloster.
- „ 22. Ruinen der Kirche der heil. Maria in Zablaće am Vranasee in Dalmatien.
- „ 23. Ruinen der Kapelle in der Nähe der vorigen Kirche.
- „ 24. Thürsturz aus der ehemaligen S. Peterskirche in Petrina in Dalmatien.
- „ 25. Gomila (Tumulus) in der Nähe von Janjina auf Sabioncello in Dalmatien.
- „ 26. u. 27. Idealer horizontaler und vertikaler Durchschnitt durch eine Gomila.
- Taf. I. Gegenstände aus dem Urnenfriedhofe in Krupače bei Krašić in Kroatien.
- Abb. 28. u. 29. Das römische Militärdiplom aus Krnješevci.
- „ 30. Fragmente römischer Marmorfiguren aus Vidovac bei Karlobag (Carlopage).
- „ 31. Marmorhelm von einem Tropaeum aus Karlobag.
- „ 32. Capitäl aus Karlobag.
- „ 33. Fragment einer (verloren gegangenen) Bauinschrift aus Vidovac bei Karlobag.
- „ 34–37. Fragmente von römischen Inschriftsteinen aus Karlobag.
- „ 38. u. 39. Fragmente steinerne Gefässe aus Karlobag.
- „ 40–60. Römische Ziegelfragmente mit Fabriksstempeln aus Vidovac bei Karlobag.
- „ 61. Amphorenstempel von ebendaher.
- „ 62. Amphorendeckel aus Karlobag.
- „ 63–65. Gefässfragmente mit Reliefs aus Karlobag.
- „ 66. u. 67. Lampenreliefe aus Karlobag.
- „ 68. u. 69. Römische Glasgefässe aus Karlobag.
- „ 73. Römische Bronzebügel aus Karlobag.
- „ 74. Römische Bronze- (und Eisen)gegenstände aus Karlobag.
- „ 75. Römisches Grabdenkmal aus Sv. Juraj bei Senj (Zeng).
- „ 76. Römische Motivinschrift aus Senj.
- „ 77. Griechische Grabinschrift aus der senjer Umgebung.
- „ 78. u. 79. Römische Aschenkisten mit Inschriften in Medak.
- „ 80. Römischer Meilenstein in Medak.
- „ 81. Fragment einer Inschrift in Vrebac.
- „ 82. Inschrift von einer Aschenkiste in Vrebac.
- „ 83. Fragment einer solchen von ebendaher.
- „ 84–86. Inschriften auf Aschenkisten in Komić.
- „ 87. Fragment eines römischen Meilensteines in Kula.
- „ 88. u. 89. Römische Inschriften auf Aschenkisten in Kula.
- „ 90. Sarkophag des Titus Flavius Marcellus in Prozor.

- Abb. 91. Bleiplatte mit griechischer Cursivinschrift aus Sisak (Siscia).
 „ 92. Silvanusara aus Sisak.
 „ 93. Römische Ara aus Sisak, dem Mars und der Victoria geweiht.
 „ 94. Römische Meilensteine aus Baćin bei Dubica.
 „ 95. Römischer Meilenstein aus Dubica.
 „ 96. Römischer Grabstein aus Kerestinec.
 „ 97. Römische Statuette von Kalkstein aus Jablanovec bei Bistra.
 „ 98. Jupiterara aus Crna voda bei Agram.
 „ 99. u. 100. Römische Jupiteraren aus Mihaljkov jarek bei Krapina.
 „ 101. u. 102. Köpfe von einem römischen Sepulcralrelief aus Treštanovci.
 „ 103. u. 104. Römische Reliefe aus Cage.
 „ 105. u. 106. Der römische Friedhof und Überreste einer römischen Ansiedlung in Stenjevec bei Agram. Pläne.
 „ 107. Grundriss des Parterres der villa regalis in Klobučac. Restauration des Architecten Č. Iveković.
 „ 108. Grundriss des ersten Stockwerkes. Von ebendemselben.
 „ 109. Die villa regalis Klobučac vom Westen. Restauration des Architecten Č. Iveković.
 „ 110. Die Fensterchen des Saales I. und die Gebälksöffnungen des ersten Stockwerkes.
 „ 111. Die steinernen Küchenwaschbecken aus dem Saale III + IV der villa regalis in Klobučac.
 „ 112. Pilastercapitälfragment vom Haupeingang e des Saales I A.
 „ 113. Thür, gesehen vom Vorzimmer VIII A. Restauration.
 „ 114. Mittelalterliche architectonische Bruchstücke aus Biograd (Zara vecchia).

